

UNIVERZITA PARDUBICE
FILOSOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2015

Eliška Hasmanová

Univerzita Pardubice
Filosofická fakulta

Marie Stryjová v materiálech literárního archivu PNP
Eliška Hasmanová

Bakalářská práce
2015

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce, paní Mgr. Martě Pató, Ph.D. za vzácné rady, trpělivost a pomoc při tvorbě této práce. Zároveň bych chtěla poděkovat svým přátelům Jendovi, Davidovi, Denise a Zuzce za podporu, rodině za to, že mi dali příležitost studia a podporu. Největší dík patří mé nejlepší kamarádce Marcele, která se o mě postarala a se vším mi vždy pomohla!

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eliška Hasmanová**
Osobní číslo: **H12152**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia: Historicko-literární**
Název tématu: **Marie Stryjová v materiálech Literárního archivu PNP**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování:

Studentka se seznámí se stávající sekundární literaturou na vytyčené téma. V další fázi projde zpracovanou literární pozůstalost autorky a zaměří se na její nevydané literární práce uložené v LA PNP. Na základě shromážděných poznatků pak dosud nevydané práce připraví k případné edici.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tiskněná**

Seznam odborné literatury:

STRYJOVÁ, Marie. Mlč. Benešov, 2006. STRYJOVÁ, Marie. Pokojík. Benešov, 2009. ŠOLCOVÁ, Liběna. Marie Stryjová. Praha, 1998. HAVEL, Rudolf-ŠTOREK, Břetislav. Editor a text. Praha, 1971. MAGINCOVÁ, Dagmar. Příručka nakladatelského redaktora. Červený Kostelec, 2008. MEIER, Jan. Kapitoly z literárního místopisu. Broumovsko a literatura. Liberec, 2003. POSLEDNÍ, Petr. Paměť hor. Z literárního povědomí Východních Čech po roce 1945. Hradec Králové, 2001. VACULÍK, Jaroslav. Dějiny volyňských Čechů I. (1868-1914). Praha, 1997. Reedice pro elektronickou podobu. VACULÍK, Jaroslav. Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945). Praha, 1998. Reedice pro elektronickou podobu. VACULÍK, Jaroslav. Dějiny volyňských Čechů III. (1945-1948). Brno, 2000. Reedice pro elektronickou podobu. VOTAVOVÁ, Ivana. Literární místopis Náchodska. Městská knihovna Náchod, 1999.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Marta Pató, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2015**

prof. PhDr. Petr Vozel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2014

Prohlášení o samostatnosti

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 6. 2015

ANOTACE

Tato práce je zaměřená na jazykovou práci spisovatelky Marie Stryjové-Lowensteinové v kontextu materiálů uložených v Památníku národního písemnictví a jejích doposud nevydaných děl a problematikou vydávání tvorby za života autorky. Práce je rozdělena na dvě části. První je historie volyňských Čechů a životopis Marie Stryjové-Lowensteinové a druhá část bude zaměřen na jazykový rozbor jejích vydaných knih a strojopisů. Zároveň práce obsahuje edičně upravený text autorčina povídkového souboru *Kroupy*, který doposud nebyl editován.

KLÍČOVÁ SLOVA

Marie Stryjová, volyňští Češi, Památník národního písemnictví, nevydaná tvorba.

TITLE

Marie Stryjova in document of the Literary archive of the Museum of Czech Literature

ANOTATION

This beachelor thesis is focused on linguae work od writer Marie Stryj-Lowenstein in the contaxt of materials kept in Literary archive of the Museum of Czech Literature, her not yet Publisher works and her own problems whit publishing of her works. The thesis is dividend into two parts. At first there is history of Czechs in Volhyna and bibography of Marie Stryja-Lowenstein, sekond part is focused on linguae analysis of her Publisher books and typewriting work. The thesis also contains edted cersion of texts from book of novels titeld *Kroupy*, which has never been edited.

KEYWORDS

Marie Stryjová, Czechs in Volhynia, Literary archive of the Museum of Czech Literature, not publish works.

Obsah

ÚVOD	8
1 Marie Stryjová-Lowensteinová.....	11
2 Volyňská oblast.....	16
2. 1 Emigrace	16
2. 2 Reemigrace.....	20
3 Spisovatelka a noviny	23
4 V krátkosti o stylizaci Marie Stryjové	25
5 Vydané knihy	26
5. 1 Nad rovinou.....	26
5. 2 Mlč	28
5. 3 Pokojík	30
6 O jazyce všeobecně i v povídkovém cyklu Kroupy	32
7 Edičně připravený text	40
7. 1 Voda	40
7. 2 Tupci	42
7. 3 Obrazec	44
8 Jak mluví vypravěč a jak postavy	46
Tabulka 1 Porovnání jazykového vyjádření vypravěče s postavami	46
8. 1 Diftong <i>ej</i>	46
8. 2 Vynechání <i>k</i>	46
8. 3 Vynechání <i>j</i>	47
8. 4 Protetické <i>v</i> a vynechání písmene <i>v</i>	47
8. 5 Závěr	47
9 Závěr	48
10 Resumé.....	50
11 Seznam dostupných článků týkajících se Marie Stryjové	51
12. Zdroje.....	52
12. 1 Použitá sekundární literatura.....	52
12. 2 Primární literatura	54
Seznam zkratk	55
Seznam tabulek	55

13 Příloha.....	56
13. 1 K jazyku	56
13. 2 Kroupy.....	62
13. 2. 1 Tupci.....	62
13. 2. 2 Obrazec	65
13. 2. 3 Voda	68

ÚVOD

Cítit se jako uznávaná osoba v intelektuálním prostředí, kde jazyk, myšlení a inovace stojí na prvním místě, po tom touží snad každý autor, který chce, aby jeho knihy byly čteny ještě dlouho po jeho smrti. Stát se osobností, o které by se mluvilo jako o člověku, jenž obohatil naši kulturu, přinesl nový, nekonvenční pohled na svět a život v něm. Chtějí své myšlenky, své pocity a své naděje přenést skrz svou tvorbu do ostatních, kteří budou dešifrovat jejich kódy tak samozřejmě, jako by to byla každodenní rutina, ale přitom v nich budou zanechávat hluboké myšlenky.

Každá nová kniha by měla čtenáře obohatit, ukázat mu další cesty, po kterých se dá jít. V knihách nenajdeme to, jak máme žít, ale je to jeden z nevyčerpatelných zdrojů inspirací pro život. Dnes je prakticky jedno, z jaké doby čtete knihu, jestli je již padesát, sto, dvě stě let stará nebo má ještě horkou vazbu od tiskaře. Dnes je důležité pochopit a docenit kvality autorů, kteří tvořili a tvoří pro nás, aby my jsme se poučili, a sami přinesli nové poznatky.

Marie Stryjová Lowensteinová byla autorkou, která si přála být za každou cenu uznávanou prozaičkou, básnířkou i recenzentkou. Sepsala velké množství povídek, románů, básní pro děti i dospělé. Bohužel, ač po úspěchu toužila, nebylo jí dopřáno slávy jako jiným autorům 60. let 20. století. Marie Stryjová byla jako mladá velice ambiciózní, cílevědomá, odhodlaná a vytrvalá při snaze získat místo na stupínku velkých autorů. Bohužel ani tyto její vlastnosti jí nepomohly k dosažení velkého snu.

Tématem pro tuto bakalářskou práci bylo zpracování materiálů spisovatelky Marie Stryjové z pozůstalosti uložené v Památníku národního písemnictví a komparace s texty již knižně vydanými. Vybrala jsem si tedy pro tuto práci především nevydané dílo Marie Stryjové, povídkový soubor *Kroupy*, u kterého jsem se zaměřila především na ediční úpravu textu, podle dnešních platných pravopisných norem. Toto byl hlavní záměr práce.

Velký podíl na povaze a cílevědomosti autorky sehrával zajisté její původ. Narodila se jako Češka, ale České země poprvé spatřila až po druhé světové válce. Zнала českou kulturu i jazyk. Vyrůstala ve společnosti tak národnostně rozmanité a válku prožila jako dítě, které nemůže rozumět tomu, co se kolem něho děje. Za svého života na Volyni zažila mnoho traumat. Po přesunu do Čech se pak musela potýkat se svou vlastní rozpolceností, kdo doopravdy je. Chtěla ukázat, že Češka z Ukrajiny je plnohodnotným občanem země, do které fyzicky přišla až jako dospívající, ale v české kultuře žila již od narození.

Tato práce je zaměřená na spisovatelku, která díky svému alter egu přinesla do české literární kultury své autobiografické zážitky postupně tak, jak plynul její život. Z Volyně, a tedy míst rodilému Čechovi neznámých, dává prostor nahlédnout nejen do prostředí cizí země, ale i do její mentality, kultury a odlišnosti. Abychom správně pochopili tvorbu Marie Stryjové, je nutné čtenáře především stručně zasvětit do dlouhé historie volyňských Čechů, kteří odešli na Ukrajinu a po druhé světové válce se navrátili nazpět. Ač se může zdát, že kapitola věnovaná právě tomuto tématu je až příliš obsáhlá, musíme konstatovat, že právě historie Volyňanů měla obrovský vliv na stylizaci autorky a formování její tvorby. Jelikož se její první a zatím nejúspěšnější kniha *Nad rovinou* odehrává na Volyni (meziválečné Polsko) a je to vlastně start veškeré její tvorby.

Marie Stryjová si zvolila pro svou tvorbu jedinou hlavní hrdinku, která představuje svůj život v chronologickém plynutí času. Čtenář od dětského věku prochází životem hrdinky až do dospělosti, zažívá s ní strasti, malé radosti i úspěchy. Tvorba Marie Stryjové je laděná do psychologicko sociální prózy a je tedy více méně ponurá.

Tato práce čtenáře seznámí nejen tedy s dějinami volyňských Čechů, ale především s životem autorky, jež je dnes českému publiku jen sotva známá v širším měřítku než jsou hranice Broumovského výběžku, ale i s její tvorbou, která byla odmítána nakladatelstvími více než dvacet let a především několika málo povídkám. Jsou důležitým středem právě již vydaných textů, ve kterých je důležité období dospívání a vývoj hlavní hrdinky, života na Broumovsku a jeho kulturní bohatství.

Zaměřím se tedy na analýzu textu, postavu hlavní hrdinky a jazykovou stránku textů. Jazykový rozbor textů je založen na porovnání odlišností od již vydaných textů, které byly publikovány v několika vydáních v komparaci s texty, které jsou uloženy v Památníku národního písemnictví. Na základě těchto textů s pomocí stylistických příruček a dnešních platných pravopisných norem se pokusíme upravit nevydané texty do takové podoby, aby bylo možné takto edičně upravené texty případně nabídnout některým z dnešních nakladatelství k vydání jako další povídkový soubor Marie Stryjové.

Veškeré ediční úpravy jsem zapracovala do jedné obsáhlé kapitoly s názvem *O jazyce všeobecně i v povídkovém cyklu Kroupy*. Tato kapitola by společně s edičně upraveným textem měla být tou nejdůležitější částí této práce, v níž jsem se snažila osvětlit dnešním čtenářům specifickou tuto autorky a její nezaměnitelný jazykový projev.

Tyto texty jsem vybrala záměrně, jelikož je v dnes již vydaných publikacích Marie Stryjové pomyslná „díra“ v rozvoji hlavní hrdinky. Jak jsem již zmínila výše, byla vydaná kniha *Nad rovinou*, která se vztahuje k autorčinu dětství. Další knihou byl *Pokojík*

vztahující se k jejím vysokoškolským studiím a poslední doposud vydané dílo *Mlč*. To pojednává o návratu k rodině na vesnici. Zůstává nám tedy stále velká mezera v období dospívání.

K tomuto období pak spadají právě mnou vybrané, knižně nevydané texty se souhrnným názvem *Kroupy*. Pojednávají o životě na broumovské vesnici a středoškolském vzdělání. Edicí a vydáním těchto textů by tak vznikla ucelená autobiografie samotné autorky, která se stylizovala do postavy hlavní hrdinky.

Součástí této práce je také jazykový rozbor, jenž je opět založen především na prozatím nevydaných textech, a jsou uvedeny příklady toho, jak autorka s jazykem nakládá a jak s jeho pomocí pracuje s textem nejen po estetické stránce, ale také po stránce významové. Nejčastějším jevem, který u Marie Stryjové můžeme pozorovat, je kontrast jednoduché stylizace promluv s komplikovaným významem, zasahující do filosofické roviny a příklonem k historii.

K rozboru textu jsem přistupovala za pomoci analyticko-srovnávacích metod, souvislostí textu se vztahem ke komunikantům a jejich zhodnocení. K těmto postupům mi stály oporou jednotlivé publikace pojednávající o dnešní české mluvnici, stylistice a edici. Nahlédla jsem také do starších jazykových příruček a slovníků, s nimiž jsem pracovala z důvodů porovnání změn nastalých po změnách ve tvarosloví a jejich dopad na dnešní spisovnou a obecnou češtinu. Mým záměrem je tedy ediční úprava textů, interpretace a rozbor využitých prostředků autorky na základě odborné literatury a dostupných materiálů z PNP.

Pro dnešního čtenáře by jistě byla, ač s padesátiletým odstupem, tvorba Marie Stryjové velice poutavá a přispěla by velkým dílem ke zkoumání literatury jedince z dob 60. let 20. století.

1 Marie Stryjová-Lowensteinová

V první kapitole se pokusím čtenáři přiblížit život spisovatelky Marie Stryjové Lowensteinové. Uvedu do souvislostí její osobní život a prostředí, ve kterém se pohybovala s literární tvorbou. Tyto tři aspekty spolu velice úzce souvisí s motivy v její literární tvorbě, ale také s autorským stylem, který ve svých prózách vytvořila a přinesla tak do české literární kultury zajímavé texty, jak obsahově tak i jazykově ojedinělé.

Marie Stryjová (provdaná Lowensteinová) se narodila 3. 11. 1931 v Polsku, v gubernii tzv. volyňských Čechů. Ve druhé polovině 19. století emigrovali její předci do tehdejšího carského Ruska, přesněji na malou vesnici Dembrovka, která patřila k Volyňské oblasti. Její rodiče, Josef Stryja a Antonie Stryjová, rozená Dolečková, byli hospodáři. Měli pět dětí, Václava, Emanuela, Marii, Jaroslava a Vlastu. Nejznámější byla jejich dcera Marie, která se stala spisovatelkou, básníčkou, redaktorkou a překladatelkou.

Po napadení Polska německými vojsky 1. září 1939 byla oblast během války okupována několika armádami a připojena k Sovětskému svazu. V této době na sebe vzal Josef Stryja riskantní úlohu předsedy kolchozu.¹

Marie prožila celou 2. světovou válku v zóně, která je dnes označována jako zóna „krvavých zemí“, jak o nich píše Timothy Snyder v knize *Krvavé země* popisující život na území dnešního Polska, Ukrajiny, Běloruska a pobaltských států během politické vlády Adolfa Hitlera a Josefa Stalina.

Dembrovka a okolní vesnice musely čelit častým přechodům fronty, nájezdům banderovců a partyzánů, přitom se snažily pomáhat hladovým civilistům potulujícím se tímto územím nikoho. Marie společně s matkou musela za těžkých podmínek udržet hospodářství, zatímco otec a nejstarší bratr Václav nastoupili do Svobodovy armády.

Na Volyni Marie žila do svých šestnácti let. A ze vzpomínek tohoto období těží v knize *Nad rovinou*. Tento cyklus autobiografických povídek ovšem vyšel až po spisovatelčině smrti.

Po konci druhé světové války se naskytlá možnost reemigrace zpět do Českých zemí. I rodina Stryjových této možnosti využila a v roce 1947 společně s dalšími volyňskými Čechy přišli do Čech.

¹ STEJSKAL, Alexandr. *Volyňští Češi na Broumovsku. Zvláštní vydání Broumovských novin*. Broumov, 2012. s. 18.

Několik měsíců žili v Liptani u Krnova. Poté se přesunuli do Sudet na Broumovsko, přesněji do vesnice Božanov. Marie zde nastoupila na broumovské gymnázium, které ukončila maturitní zkouškou v roce 1951.² Poté byla přijata na Filozofickou fakultu na Karlově Univerzitě, kde studovala polonistiku a rusistiku, které jí byly velice blízké, v dětství totiž navštěvovala postupně polskou i ruskou základní školu.

Po ukončení studia na vysoké škole usilovala o místo na katedře Filosofické fakulty jako asistentka, bohužel se to nezdařilo.³ Získala práci ve Státním pedagogickém nakladatelství, kde pracovala jako redaktorka a překladatelka. Přeložila například knihu polské spisovatelky Janiny Porazińskiej *Jak Agáta zametá*.

V této době potkala svého manžela, historika Bedřicha Lowensteina. Marie Stryjová však začala trpět vážnými zdravotními potížemi a depresemi, z důvodů přepracování a špatného stravování. Na chvíli se zdálo, že spisovatelčino trápení pominulo, když porodila dcery Mariam a Šimonu. Po porodu se ale nemohla ze zdravotních důvodů vrátit zpět do práce a byl jí uznán invalidní důchod.⁴ Začala se tedy od 60. let plně věnovat psaní, s nímž začala již na studiích. Psala recenze, eseje, překládala z polštiny a ruštiny, dětské verše, básně pro dospělé a povídky. Vedla rozsáhlou korespondenci se svými bývalými profesory, přáteli, ale i významnými spisovateli. Mezi její velké vzory patřili Josef Škvorecký a Franz Kafka. Rozsáhlý text věnovala také Alexandru Solženicynovi.

Přestože v 60. letech bylo téma okupace psáno pery spisovatelů, kteří si válku prožili jako mladiství, tak Marie Stryjová nespĺňovala ve ztvárnění této tematiky tehdejší očekávání. V české literatuře vycházela díla s civilním pohledem na válku jako *Romeo, Julie a tma* Jana Otčenáška. Byla to doba Škvoreckého *Zbabělců*. Generační pohled na válku měl být zdola, bez patosu, heroizace a ideových kliše.⁵ Literatura tehdejší doby se začala tvořit nejen pro masové čtenáře a ztrácela striktně didaktické funkce. Rozšířil se zájem o vnitřní vývoj jedince v ději a otevřel se prostor pro lyrizaci, metaforizaci textů a experimenty ve výstavbě i kompozici textu. Marie Stryjová však splňovala tato očekávání jen částečně.⁶ Velký problém byl právě v uchopení a ztvárnění tématu. Pracovala převážně s tematikou všedního dne, což pro tehdejšího čtenáře byla témata nezajímavá. Vracela se k tématům dětství, nepřátelství okolí a problematice krize identity. Její tvorba odpovídala psychologické výpovědi

² MEIER, Jan. *Kapitoly z literárního místopisu: Broumovsko a literatura*. Liberec: Bor, 2003. s. 35.

³Tamtéž, s. 36.

⁴Tamtéž, s. 36.

⁵ JANOUŠEK Pavel a kolektiv. *Dějiny české literatury 1954-1989. III 1958-1969*. Praha: Akademia, 2008. s. 288.

⁶ Tamtéž, s. 313.

střetávající se s lyrismem. Proto její vlastní beletristické texty byly odmítány redakcemi novin i časopisů.

V současném literárním kánonu by se spisovatelka Marie Stryjová řadila nejspíš k autorům psychologicko-sociologické prózy. Je vidět silný vliv ruských spisovatelů, což v době vzniku textů bylo dobře. Bohužel autorka jej nezpracovala do přijatelné podoby, tak aby pro tehdejší společnost byla prospěšná. Literatura měla nést odkaz práce, společného soužití kolektivu, nikoliv jedince a především myšlení prorežimní, ne individualismus. V dnešní době se může zdát, že vydání její tvorby by bylo opožděné, jelikož je dnes již více než padesát let stará. Pravdou ale je, že Marie Stryjová se prakticky dokázala vyhnout vlivu režimu a zabývat se především vnitřním rozpoložením jedince ve společnosti. Podobně jako hlavní hrdina Holden v románu Jeroma Davida Salingera v knize *Kdo chytá v žitě*, který se podobně jako Léňa (alter ego Marie Stryjové) cítí vyvržený ze společnosti.

V pozůstalosti Marie Stryjové se uchoval posudek její novely *Pokojík* od Antonína Jelínka. Antonín Jelínek byl jedním ze členů Svazu československých spisovatelů a byl také jedním ze členů komise pro mladé kandidáty na členství ve Svazu. Jelínek kritizoval především špatný zápis promluv cizinců, který nebyl podle jeho názoru věrohodný.⁷

Kritika a odmítání jejich textů prohlubovalo pocit odcizení, jímž (soudě především podle autobiografických próz) její plachá a introvertní povaha trpěla již od dětství. Často jí bylo vytýkáno, že nepoužívá správný jazyk, obvyklý pro tehdejší literární styl, nedostatek děje, neočekávaného zvratu, chybějící umělecké ztvárnění, přeskakování mezi motivy bez důkladnějšího rozpracování, povrchní pohled a v tvorbě pro děti nedostatek vtípu, hravosti, nápaditosti.⁸ Z redakce Státního nakladatelství obdržela na verše pro děti *Pojď sem, Punt'o!* odpověď, že tento styl patří spíše do minulého století, chybí nekonvenční nápad, jiskřivost a nový pohled. Byla velice blízko k vydání knihy v nakladatelství Svoboda v roce 1970. O tom je v pozůstalosti Marie Stryjové jasný doklad v podobě dopisu Státního nakladatelství Svoboda.⁹ Snažila se uspět v Zemědělských novinách s románem na pokračování s názvem *Přátelé*, ale i tam byla odmítnuta.¹⁰

Je těžké objektivně posoudit, proč byla její tvorba odmítána. Nasnadě by mohl být fakt, že šlo o ženskou spisovatelku, jež se snažila prosadit především v mužském

⁷ Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *Marie Stryjová-Pokojík. strojop. s rkp. úpravami, 3 II.*

⁸ Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *Korespondence. strojop. dopis Marii Stryjové Státního nakladatelství dětské knihy. Praha, 5. 12. 1961.*

⁹ Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *Korespondence. strojop. kopie dopisu Státního nakladatelství Svoboda. Praha, 26. 6. 1969.*

¹⁰ Pozůstalost PNP Marie Stryjová. *Korespondence strojop. dopis Marii Stryjové Zemědělské noviny. Praha, 11. 12. 1965.*

prostředí. Dalším z vnějších faktorů je pak tehdejší prostředí české literatury, které nebylo otevřené vůči „jiným“ osudům. Stryjová, stejně jako ostatní příslušníci repatriovaných českých komunit, narážela na nepochopení ze strany domácích, nebyli považováni ani za Čechy, ani za Ukrajince. Její osobní příběh neodpovídal oficiálnímu příběhu o průběhu druhé světové války a konečně ani neoficiálním platným vzorům moderní prózy. Spisovatelčin pohled sice souzněl s tehdy významným proudem existencialistické literatury a inspirovala se polskou a ruskou literaturou, nemohla ovšem nalézt svůj český hlas. Její přímé formulace, „kuchyňský“ až lidový jazyk plný nářečních slov a zároveň strohý, filosofický, úsporný text se jevil redaktorům jako nehotový.

Politickou situaci vnímala jako velkého nepřítele toužícího po manipulaci a kariéře. K žádnému náboženství se nehlásila, pouze měla jistou náklonnost k pravoslaví, právě díky svému dětství na Volyni, kde s ním byla v blízkém kontaktu. Byla extrémní, nekompromisní, citlivá a vnímavá po svém otci.¹¹

Neúspěch a nemožnost veřejně se vyjádřit zřejmě posílily Mariinu duševní chorobu a doposud pevnou vůli odolávat neúspěchu. Sama se rozhodla 10. 7. 1977 ukončit svůj život. Stalo se tak v jejím pražském bytě.

Během bádání v pozůstalosti uložené v Památníku národního písemnictví jsem objevila zprávu doktora Pavlase, který uvádí, že Marie Stryjová se s ničím jiným než s bolestmi žaludku nesvěřovala. Uvádí, že se přiznala ke konzumaci parketolit (narkotikum mladých lidí) a zvýšené konzumaci piva, prý z důvodů přibývání na váze. Kombinací těchto narkotik s alkoholem se však vystavila nebezpečí a tím u sebe vyvolá euforické, afektivní až agresivní nálady. Dále pak přiznává neshody s dcerou Miriam a mužem, kteří byli jedni z častých cílů jejích nálad. Naskýtá se tedy možné vysvětlení, které vedlo k jejímu činu. Pavlas se domníval, že trpěla maniodepresivním syndromem a při pohledu na její poslední tvorbu před sebevraždou lze usuzovat, že čin měla promyšlený a dlouhodobě plánovaný.¹²

Uložena byla, na vlastní přání, do rodinné hrobky v Broumově.

Knižně vyšly její prózy až posmrtně. Postupně to byly prózy *Nad rovinou*, *Mlč* a *Pokojík*. Řada próz pak zůstala v pozůstalosti dosud nevydaná. Do roku 1989 byla Stryjová známá jen cyklem povídek *Nad rovinou*, který vyšel v cenzurované podobě roku 1982,

¹¹ LOWENSTEIN, Bedřich: *K životu a dílu Marie Stryjové*. Křesťanská revue. 1997, roč. 64, č. 8. s. 186.

¹² Pozůstalost PNP Marie Stryjové. Pavlas ...: „Po medicínské stránce...“ *Vzpomínka na M. Stryjovou, strojop. s rkp. úpravami*, 2 il

v nakladatelství Mladá Fronta. *Pokojík* byl prvně vydán na vlastní náklady a jen s drobnými úpravami v Berlíně její dcerou Šimonou a českému publiku byl téměř neznámý až do roku 1992, kdy vyšel také v Čechách. Většina její tvorby, ať již vydaná či nevydaná, je dnes uložena v Památníku národního písemnictví a to včetně krátkého povídkového cyklu vztahujícího se k životu na Broumovsku *Kroupy*.

I přesto, že se ještě dnes Marie Stryjová nedostala do učebnic, je o ní slyšet stále častěji. Díky tomu, že v současné době je téma národnostních menšin a také téma organizované migrace obyvatel v Evropě krátkého 20. století v Čechách velmi živé, mluví se o ní v souvislosti s volyňskými Čechy jako o významné osobnosti. Několik jejích povídek si lze poslechnout v audio nahrávkách Českého Rozhlasu Vltava. Na její počest se pořádají také setkání obyvatel Broumova u jejího hrobu.

2 Volyňská oblast

V úvodní kapitole jsem představila spisovatelku Marii Stryjovou jako autorku pocházející z Dembrovky ve Volyňské oblasti. Pokládám tedy za velice důležité blíže představit právě dějiny této oblasti, pro lepší pochopení autorčiny vykořeněnosti, kterou pociťovala v Čechách a který se odráží v jejích vzpomínkách a v narativním přístupu v její tvorbě. Historické události, které se objevují v její tvorbě a složité životní situace obyvatel Ukrajiny během druhé světové války se staly jednak tématem části jejích próz, jednak se odrazily na spisovatelčině přístupu k zpracování témat situovaných do Čech.

2. 1 Emigrace

V druhé polovině 19. století se kvůli velkým ekonomicko-demografickým problémům rozhodla spousta Čechů k emigraci. Šlo hlavně o nedostatek pracovních příležitostí, nerozvíjející se průmysl a sociální problémy. Lidé emigrovali do Ameriky, ale zrodila se i myšlenka emigrace do zemí slovanských, kde si čeští emigranti mohli lépe zachovat své národnostní cítění a neměli velké jazykové bariéry. Tohoto nápadu využilo Rusko.¹³

Potřebovalo osídlit a zvýšit ekonomickou prosperitu nejen málo osídlených míst na Kavkazu, ale také území v evropské části Ruska. Takovým územím byla také Volyňská gubernie, kde nebyl téměř žádný rozvoj technologií, ekonomiky a kultury. Ruská vláda slibovala nově příchozím obyvatelům levnou, kvalitní půdu a podporu státu, jak finanční, tak morální. Nabídky pozemků, které si přistěhovalci mohli vzít do pronájmu nebo koupit, u nás publikovali např. *Národní noviny*.¹⁴ Z Čech a Moravy se na Východ vydalo přes 30 tisíc lidí, kteří si s sebou vzali jen nejpotřebnější věci a vyrazili za vidinou lepšího života.

Volyňská gubernie byla jednou z nejpříznivějších destinací, ale i přesto to byla velice zaostalá oblast. Po příchodu nových osadníků bylo potřeba vykácet lesy, postavit nové domy, začít se zemědělskými pracemi a budovat novou, plnohodnotnou společnost. Emigranti často přicházeli jen s tím nejnezbytnějším. Nastal tedy velký nedostatek techniky. Původní obyvatelé často pracovali ještě s primitivními nástroji. Když to emigranti uviděli, často se raději vraceli zpět do Čech. Jedny z prvních českých kolonií vznikly například u Rovna, Dubna a Podhajky.

¹³ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů I (1868-1914) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 1997. s. 4

¹⁴ Tamtéž, s. 5.

Většina přistěhovalců se zabývala zemědělstvím, ale byli mezi nimi i řemeslníci, kteří si ze začátku jen těžko obstarávali obživu, protože nebyl dost ustálený život a byla potřeba teprve vytvořit vhodné podmínky.

Poté co se čeští emigranti usadili, začali vytvářet tlak na stát, aby jim umožnil dovoz potřebné techniky, která měla přispět k rychlému rozvoji. To se přes mnohé nesnáze podařilo, a tak na Volyňskou oblast brzy dorazily první secí stroje, mlátičky, začaly se zakládat mlékárny, školy, mlýny, knihovny. Rozvíjel se průmysl a obchod. Jednou z nejdůležitějších plodin, kterou Češi přinesli, byl chmel a nové odrůdy obilovin. Chmel pěstovali v tak vysoké kvalitě, že si získal svůj věhlas i ve vnitrozemí. Češi pak díky všem těmto vymoženostem mohli pomoci původním obyvatelům a naučit je novým technologiím. I když zprvu panovala mezi původními obyvateli a přistěhovalci nedůvěra, utvořili společně fungující společnost.

Co se týče náboženské otázky, byla Volyně zprvu katolickou, ale později s přistěhovalci se také objevilo husitství a pravoslaví. Po roce 1921 bylo v sovětské části Volyně uznáno jako jediné náboženství pravoslaví, a tak mnoho českých obyvatel muselo změnit svou víru nebo případně svou víru vyznávat tajně.¹⁵

Po první světové válce se Volyňská gubernie rozdělila na dvě části. Východní část spadala pod Sovětský svaz a západní připadla Polsku. Bohužel ve východní oblasti byli lidé terorizováni Sovětským svazem, nuceni zakládat kolchozy, byli odváženi do gulagů a pracovních táborů. Většinu potravin museli odevzdat vojskům. Byl zde opravdu tvrdý režim. Například, když byl někdo nachytán, jak krade z kolchozního majetku, bylo možné vykonat trest smrti ihned na místě činu nebo odsoudit k deseti letům nucených prací v pracovním táboře.¹⁶ Tymhota Snyder ve své knize *Krvavé země* velice detailně popisuje těžký život obyvatel během vypuknutí cíleného hladomoru na Ukrajině, okolních státech a politické změny. Snyder často demonstruje čtenáři události na jednotlivých příkladech. Styk s obyvateli obou částí byl prakticky nemyslitelný. Oproti tomu západní oblast dále pokračovala ve svém rozvoji.

Od roku 1921, po tom co se rozdělila Volyně na polskou a ruskou část se začali čeští obyvatelé zasazovat čím dál více o znovuoživení českých škol na Volyni. Na východní části Volyně vládla ve školství silná rusifikace a tak hrozilo, že vzdělání pro české děti bude postupně zcela vytlačeno. To byl jeden z popudů zřídit na podzim roku 1921 Českou matici

¹⁵ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů I (1868-1914) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 1997. s. 29.

¹⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů II. (1914-1945) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 1998. s. 60.

školskou, jež sídlila v Lucku.¹⁷ Začaly tak vznikat nové školní instituce, které však neměly podporu státu a tak byly ryze soukromou institucí. Velkým problémem však byl nedostatek českých učitelů, protože polský stát požadoval, aby měli vystudovanou školu v Polsku, což bylo pro mnohé nedostupné. Vyučovali tak často tedy učitelé polští, kteří se pouze omezovali na češtinu mluvenou, nikoliv psanou.¹⁸ V roce 1933-34 bylo na polském území tedy 13 škol České matice školské, která měla na 69 poboček v různých obcích. Dalšími institucemi, navštěvované děti za účelem vzdělávání, byly veřejné školy či státní, dělící se na česko-polské a polsko-české.¹⁹

Prvního září roku 1939 napadla nacistická vojska Polsko. Mezi dny 23. a 29. červnem roku 1941 vypukl boj u ukrajinského Rovna, Brodu a Lucka, kde nacisté doslova rozprášili sovětské vojsko. Začala akce „spálená země“ neboli likvidace, kdy po nich zbyli jen vypálené, vybombardované a vydrancované obce. Přesto Volyně byla jednou z méně zasažených oblastí.²⁰ O bojích u Rovna se právě Marie Stryjová zmiňuje ve své prvotině *Nad rovinou*, kdy hlavní hrdinka spolu s rodinou a sousedy slyší vybuchování bomb a střelbu.

Muži z vesnic odešli do armády. Nejvýznamnější pro Čechy od roku 1943 byla Svobodova armáda, do které se dobrovolně hlásili i volynští Češi a to i přesto, že to byla převážně mladá generace, kolem dvaceti let, nejčastěji ročník narození 1920-1925, kteří svou původní vlast nikdy ani neviděli a přesto v sobě měli silné vlastenecké cítění.²¹ O tom vypovídá například kniha Jana Vondráčka *A smrt byla na dosah aneb volyňské Česky na frontě 2. světové války*. Tato publikace je věnovaná ženám bojujícím ve druhé světové válce, narozeným a žijícím na Volyni, až do vypuknutí druhé světové války. V dialogích líčí svůj původ a život na Volyni ženy, které se ještě jako velice mladé dívky dobrovolně přihlásily do Svobodovy armády, aby mohly bojovat za svou vlast jako radistky, zdravotní sestry či spojačky a za svůj odchod do Čech po ukončení války.

Na hospodářstvích pak koncem války zůstávaly jen ženy, děti a staří lidé, kteří se museli postarat o pole, zorat, zasít a poté sklídit. Vyráběli si doma potraviny jako je máslo, olej, kroupy, a věci osobní potřeby jako je mýdlo, nádobí, vlnu, plátno a kůži. Sami si pálili

¹⁷ MORAVCOVÁ, Ilona. *K působení České matice školské v Polsku*. Scientific papers of the University of Pardubice. Series C. Faculty of Humanities 7(2001). Pardubice, 2001. s. 128.

¹⁸ Srov. MORAVCOVÁ, Ilona. *K působení České matice školské v Polsku*. Scientific papers of the University of Pardubice. Series C. Faculty of Humanities 7(2001). Pardubice, 2001. s. 131.

¹⁹ Srov. MORAVCOVÁ, Ilona. *K působení České matice školské v Polsku*. Scientific papers of the University of Pardubice. Series C. Faculty of Humanities 7(2001). Pardubice, 2001. s. 138.

²⁰ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů II. (1914-1945) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 1998. s. 72.

²¹ VONDRÁČEK, Jan. *A smrt byla na dosah anebo volyňské Česky na frontě 2. světové války*. Praha, 2009. s. 15, 67, 81, 95, 109, 127.

pálenku tzv. samohonku z žita, pšenice, brambor a cukrovky, a která se stala i platidlem.²² Ženy zastávaly práce mužů a k tomu se potýkaly s nájezdy partyzánů, banderovců nebo přechodů vojsk. Byly jim brány potraviny, dobytek, koně a v ohrožení byly i jejich životy.

Vedle řady vojsk, které územím Volyně přecházely, sužovala vesnice za války také tajná osvobozenecká armáda složená z Ukrajinců, která se jmenovala *Organizace ukrajinských nacionalistů frakce*. Organizovali se pod vedením Štěpána Bandery a jejich cílem bylo osvobodit Ukrajinu z područí Sovětského svazu. Druhá taková organizace pak byla pod vedením Andreje Melnyka.²³ Jejich činy byly často kruté hlavně k obyvatelům, ale bohužel také často zoufalé a nevyhnutelné.²⁴

V roce 1943 bylo na Ukrajině dvojládí. Ve dne vládli nacisté, měli vytyčený podíl na majetku a potravinách, které měli obyvatelé odevzdat. V noci přicházeli banderovci a partyzáni, kteří brali vše od potravin, dobytka, oblečení až po holé životy.

Stávaly se takové události jako v ukrajinském Malíně, kdy vesnice byla vydrancována nacisty a obyvatelé přehnaní do vesnice Český Malín, kde byli muži, ženy i děti bez rozdílu zahrnutí do stodol a místního kostela a zaživa upáleni. Zachránili se jen ti, kteří byli na polích nebo byli vysláni nacisty, aby odvedli uloupený dobytek do tábora. Stejným způsobem tak dopadlo mnoho dalších osad na Volyni a nejen tam.²⁵

Tyto strašlivé události donutily obyvatele vytvořit vlastní ilegální organizaci Blaník, která měla vytvořit domobranu. Jejím hlavním velitelem byl učitel Vladimír Knop. Jejich náplní bylo národní uvědomění a příprava na vstup do Svobodovy armády. Škodili německé dopravě a rozšiřovali ilegální letáky s vlasteneckým cítěním, shromažďovali stěpivo, zbraně a informace. Byli to jedni z budovatelů informačních sítí, kteří vydávali leták *Naše desatero* a *Hlasatele*, což byl časopis Josefa Rejzka. Důležité informace získávali z odposlechu moskevského a londýnského rozhlasu.²⁶

Je tedy zjevné, že volyňští Češi se opravdu silně angažovali v boji proti nacistům a snažili se ze všech sil nezapomenout na své vlastenectví. V pamětním listu z 6. července 1943 bylo zmíněno přání krajanů o znovunabytí státní a národní samostatnosti

²² VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů II. (1914-1945) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 1998. s. 73.

²³ Tamtéž, s. 72.

²⁴ Srov. VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů II. (1914-1945) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 1998. s. 72. (V roce 1942 vznikly první banderovské skupiny, které pak v roce 1943 převzaly název *Ukrajinská povstalecká armáda*.²⁴ Byla to skupinka, která měla zprvu s Adolfem Hitlerem domluvené spojení, za nichž Hitler přislíbil samostatnost Ukrajiny. Banderovci prováděli sabotáže, ničili železniční tratě, později přepadali transporty do Německa, protože Hitler svého slibu nedostál.)

²⁵ Tamtéž, s. 74.

²⁶ Tamtéž, s. 75.

tím, že se dobrovolně přihlásili do První československé samostatné brigády SSSR, pod vedením generála Ludvíka Svobody. Nastalo hromadné hlášení dobrovolníků z řad volyňských Čechů a to bez rozdílů pohlaví, věku, dokonce i tací, kteří zažili ještě první světovou válku. Přihlásilo se dobrovolně přes 400 žen a 10 000 mužů.²⁷ Na konci války se jim přednostně nabídla možnost reemigrace zpět do původní vlasti z místa, které bylo tak často zasaženo bojem.²⁸

2. 2 Reemigrace

Po konci druhé světové války se rozhodlo mnoho obyvatel Volyně, že opustí Ukrajinu a navrátí se zpět do vlasti svých předků. České úřady byly zahrnuty velkým množstvím žádostí o možnosti návratu zpět nejen Volyňskými Čechy, ale i krajany z Bulharska, Polska, Ruska a dalších východních zemí. Jejich důvody byly často velice podobné, hlavně tedy to, že chtěli opustit země tak často skličované bojem a nastalým nepříznivým poválečným prostředím. Československá republika byla nakloněna k návratu krajanů, protože potřebovala znovu osídlit pohraničí, které po vyhnání německých obyvatel zůstalo pusté, a bylo potřeba znovu uvést do provozu opuštěná hospodářství.

První pokusy o reemigraci z Volyně byly údajně podávány již před druhou světovou válkou, na Vojenské velitelství v Rovně, kde se jako důvody uváděl strach z příbuzenských sňatků a později z častých nájezdů banderovců. Tyto důvody však nejsou nijak písemně doloženy. Češi na Ukrajině představovali silný hospodářský element, ale byli také politicky nežádoucí. Tehdejší vláda se jich nechtěla vzdát a povolení jim nebylo přiděleno.²⁹

První historicky a písemně doložená žádost volyňských Čechů o reemigraci byla formulována až v roce 1943 v *Pamětním listu* adresovaném prezidentu republiky. V něm se psalo o zastavení hospodářského a ekonomického rozkvětu a nastolení totalitního režimu, který později nahradil režim nacistický.³⁰ Dopis byl zaslán 6. července 1943 se seznamem západních volyňských Čechů, kteří žádali o znovunabytí státní a národní samostatnosti a možnosti návratu do ČSR. Generál Ludvík Svoboda však odmítl dopis prezidentovi předat.³¹

²⁷Viz. VONDRÁČEK, Jan. *A smrt byla na dosah anebo volyňské Češky na frontě 2. světové války*. Praha, 2009. s. 8.

²⁸VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů II. (1914-1945) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 1998. s. 78.

²⁹VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů III. (1945-1948) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 2000. s. 5.

³⁰Tamtéž, s. 24.

³¹Tamtéž, s. 24-25.

Dvacátého pátého května 1945 byla žádost podána znovu, přímo předsedovi vlády se jmény deseti tisíc volyňských příslušníků prvního československého armádního sboru (dobrovolníků Svobodovy armády), která byla již úspěšná. Vznikl Prozatímní volyňský akční výbor, který se začal připravovat na reemigraci.

Reemigrace probíhala v několika vlnách, kdy první byla roku 1947 a poslední roku 1989. Hlavními úřady, dohlížejícími na reemigraci krajanů zpět do Čech, bylo Ministerstvo zemědělství, Národní pozemkový fond a další.

V první reemigrační vlně se lidé pokoušeli urychlit přesídlení a uchýlili se k úplatkářství jak penězi, tak i naturáliemi. Vznikl černý trh s cukrem a moukou na kterém byl často alkohol platidlem.³²

V prosinci 1945 se dohodla ČSR a SSSR o reemigraci krajanů a vytvořili Smíšenou československou-sovětskou komisi. Společně pak vytvořili směrnice Ministerstva sociální péče, dotazníky a formuláře pro odhadování majetku. Často se stávalo, že žádosti podávali vojáci, kteří žili mimo Volyňskou gubernii, bývali už na půdě ČSR a chtěli k sobě přivést své rodiny. V prosinci roku 1946 bylo žadatelů o přesídlení na 34 122, kdy po jejich registraci byl zahájen soupis jejich majetku a jeho odhad.³³ Sověti však měli tendence zestátnovat majetek volyňských Čechů těsně před jejich odchodem. Každý starší 18 let musel podepsat revers o tom, že je srozuměn s hospodářskou a ekonomickou situací v ČSR, prokázal se osvědčením o dobrém zdravotním stavu a obdržel *Opční osvědčení* potvrzující definitivní československé státní občanství.

Jakmile začaly odjíždět první přeplněné vagóny s krajaný směrem do ČSR, přicházely komplikace. Špatná hygiena, čištění vagónů, nepříznivé počasí, nikdo nevěděl, kdy a kolik vagónů dorazí, sovětští železničáři vybírali úplatky. Cesta trvala 2-3 týdny v přeplněných vagónech, kde se umíralo a ženy rodily.³⁴ Po příjezdu se prokázali potřebnými dokumenty a byli zaregistrováni do nových bydlíšť. V průměru přijížděl jeden transport denně. Byli promícháni přednostní a nepřednostní uchazeči. Vznikalo tak mnoho neshod.

Hlavním cílem, jak jsem již výše zmínila, bylo osídlení pohraničí, které bylo opuštěné po odchodu německých obyvatel, ti tam zanechali již zavedená hospodářství. Množství hospodářských usedlostí bylo však limitováno a s příchodem reemigrantů přicházela i pracovní síla, tolik potřebná v těchto opuštěných místech. Ne však všechny byly osídleny krajaný ze zahraničí, ale také i z vnitrozemí. Ty měla na starost KSČ. Právě jimi byla osídlena

³²VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů III. (1945-1948) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 2000. s. 28

³³Tamtéž, s. 36.

³⁴Tamtéž, s. 39.

část usedlostí, kde bylo nutné obdělávat půdu a postarat se o dobytek. V hospodářstvích chybělo ve stodolách krmení pro dobytek, domy byly poničeny a vyplundrovány. Ne vždy ale jen původním obyvatelstvem, ale také procházejícími vojáky, kteří utíkali zpět do svých zemí. Pro krajanů z Volyně byl vydán přesný seznam obcí a usedlostí. Volyňští Češi měli zájem hlavně o Žatecko, Litoměřicko, Plzeňsko, Roudnicko, Znojemsko a Štětversko, což byly kraje vyhlášené svými kvalitami a hlavně pěstováním chmele. Byly pro ně, ale vybrány okresy jako Česká Lípa, Mělník, Český Krumlov, Stříbro, Most a jiné. V každém okrese vzniklo Shromažďovací středisko.³⁵ Docházelo k rozepřím, kdy na jedno velké hospodářství mělo být umístěno více rodin. Nabízené usedlosti v horším stavu krajané odmítali a vraceli se zpět na shromažďovací střediska. Ti, kteří odmítli třikrát nabízenou usedlost, byli vyloučeni z dalšího osídlování a pracovního poměru.³⁶ Postupně se pak rozšiřovaly obavy, že budou posláni do míst, kde budou ještě horší podmínky.³⁷ Vláda přislíbila, že postupem času a ustálením událostí se začnou podílet na výstavbě nových hospodářství.

Dále se potýkali s tím, kam umístit obyvatele, kteří nepatřili do zemědělství. Nabídl jim možnost pracovat v průmyslu, kde pro ně vytvořili dobré pracovní podmínky a slušné platové ohodnocení. Přednost měli samozřejmě rodiny před jednotlivci. Co se týče řemeslníků, byli přiděleni Osídlovacímu úřadu a okresnímu Úřadu ochrany práce a byli jim přidělovány byty a rodinné domky na základě jejich živnosti.³⁸

Oficiální ukončení osídlování Československé republiky volyňskými Čechy bylo 6. října 1948. Nakonec do Čech přišlo 33 077 Volyňanů.³⁹ Zpočátku na ně bylo nahlíženo domácími obyvateli, jako na vetřelce. Volyňští Češi měli problém s vyrovnáním se s realitou lišící se od představ. Začaly se častěji objevovat sebevraždy nových osídlenců. Nebyli připraveni na tak velký psychický a fyzický tlak.⁴⁰

Důležitou roli v asimilaci sehrál časopis volyňských Čechů, týdeník Svazu Čechů z Volyně *Věrná stráž*, který vydávalo družstvo Domovina. Ti pořádali akce, soutěže a sbírky na podporu sociálně slabých. Někteří osídlenci nesouhlasili s myšlenkou SSSR a nesympatizovali ani s KSČ.

³⁵VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů III. (1945-1948) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 2000. s. 47.

³⁶Tamtéž, s. 57-60.

³⁷Tamtéž, s. 57.

³⁸Tamtéž, s. 60.

³⁹VONDRÁČEK, Jan. *A smrt byla na dosah anebo volyňské Češky na frontě 2. světové války. Prolog*. Praha, 2009.

⁴⁰VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů III. (1945-1948) reedice pro elektronické vydání*. Brno: Masarykova univerzita, Brno, 2000. s. 68.

3 Spisovatelka a noviny

Již několikrát bylo zmíněno, že za svého života se Marie Stryjová snažila uplatnit se svou tvorbou u nakladatelů, ale neúspěšně. O něco lépe se jí dařilo uplatnění v periodikách. Byly vydávány její recenze, eseje a překlady. Povídka *Mlčíme* byla uveřejněná ve Studentských listech roku 1969.

A však v této kapitole budou představeny některé novinové články, ve kterých se současní kritici a spisovatelé zabývají touto pozoruhodnou spisovatelkou. Jedná se především o novinové články uveřejněné až po autorčině smrti.

Jeden z prvních článků vyšel již v roce 1982 v Mladé frontě, kde byla otištěna upoutávka na právě vycházející knihu *Nad rovinou*. Další zmínka je až z roku 1994, kdy Broumovský zpravodaj vydal poměrně obsáhlý text Šárky Rambouskové o životě a tvorbě Marie Stryjové. Rambousková mimo jiné také charakterizuje autorčinu nevydanou tvorbu a cituje některé pasáže z povídkového cyklu *Mlč* nebo *Kroupy*.⁴¹

Dalším autorem, který se o Marii Stryjové zmiňuje v tisku, je Petr Havel v regionálním časopise *Náš čas*. Havel píše o pořádání semináře zaměřeného na zapomenutou spisovatelku Marii Stryjovou.⁴² Velice zajímavým článkem byl příspěvek Bedřicha Lowensteina v Křesťanské revue roku 1997, nazvaný *K životu a dílu Marie Stryjové*. V něm potvrzuje, že její tvorba vycházela z osobních zážitků a také, že byla až příliš realistická. Její styl byl podle Bedřicha Lowensteina až kronikářský, kdy Marie Stryjová namísto fikce převyprávěla své vlastní zážitky. Marie Stryjová podle něho, neuměla získat ten správný odstup vlastního života od literární tvorby. Také zde uvádí některé významné literární kritiky, kteří se zabývali tvorbou Marie Stryjové a posuzovali ji v tehdejší době jako nevhodnou.⁴³ Například cituje kritiku Antonína Jelínka a jeho posudek na knihu *Pokojík* (jeho posudek jsem prostudovala v pozůstalosti PNP, viz výše kapitola Marie Stryjová-Lowensteinová).

Ohledně přepisu díla *Nad rovinou* v 80. letech, Stryjová by podle Löwensteina jen sotva souhlasila s úpravami Vladimíra Binara, jelikož si zakládala na konečné verzi textu

⁴¹ RAMBOUSKOVÁ, Šarka. *Marie Lowensteinová-Stryjová spisovatelka*. Broumovský zpravodaj, Broumov, 1994, Roč. 8., s. 4.

⁴² HRUDKA, Jan: *Broumov připomene literátku*. Mladá fronta Dnes. Královehradecký kraj. Praha, 2007 (12. 3.), roč. 18, č. 60. s. 4. ISSN 1210-1168.

⁴³ LOWENSTEIN, Bedřich. *K životu a dílu Marie Stryjové*. Křesťanská revue. Praha, 1997, roč. 64, č. 8., s. 185.

a sama jej několikrát přepisovala a vracela se k němu. Takto tedy definoval svou manželku Bedřich Lowenstein.⁴⁴

V roce 2007 uplynulo třicet let od náhlého skonu Marie Stryjové. Byl to také rok, kdy se na její počest konalo mnoho upomínkových akcí a vyšlo několik článků o jejím životě a tvorbě.

Jedním z prvních byl článek Josefa Mlejníka uveřejněný 28. února v Mladé Frontě Dnes pod názvem *Úžasný hlas Marie Stryjové*. Článek upozorňuje na její knihu *MLČ* a na spisovatele Jiřího Oliče, který vydal knihu *Volyňský dalekohled*, kde stejně jako Marie Stryjová píše o Volyňské oblasti. Dále pak Mlejnek představuje její život, tvorbu a styl psaní.

„Psala básně v próze, díky dojemnosti, kterou autorka ve čtenáři vyvolává.“⁴⁵

Významný článek o osobním životě a tvorbě Marie Stryjové uveřejnil časopis Proglas, jemuž poskytla rozhovor dcera, Miriam Lowensteinová o své matce. Miriam představil Josef Mlejnek, který na ni prozradil, že studovala korejštinu a nyní je překladatelkou korejské prózy a poezie. V rozhovoru Miriam otevřeně přiznává, že si její matka nikdy v Čechách nezvykla, protože místní příroda je obklopena horami, kdežto ta ukrajinská je rovná. Rodiče do ní vkládali mnoho nadějí díky její přirozené potřebě učit se. To se třeba projevilo na úlevách v domácnosti a její ruští a ukrajinští učitelé se jí více věnovali. Později po příchodu do Čech jí gymnazijní učitelé doporučovali zabývat se literaturou. Naučila se tedy dělit literaturu na pravou neboli literaturu, která je stvořená z vlastních zkušeností a umělou (krasopisání, romány). Své velké vzory měla v ruských autorech, jako byl Tolstoj, Gorkij či Dostojevský.⁴⁶

I tady se od její dcery dovídáme, že psala jen to, co zažila. Byla to její teorie psaní. V rozhovoru se Miriam reportér zeptal, zda její matka, která tak přesně používala volyňskou češtinu v prózách, mluvila "volyňsky" i v domácnosti. Miriam však odpověděla, že až na pár slovíček tuto češtinu v sobě měla Marie Stryjová uzamčenou, jako v trezoru.⁴⁷ Také tu tvrdí, že Bedřich Lowenstein příliš nevěřil v kvalitu próz své manželky.

⁴⁴LOWENSTEIN, Bedřich. *K životu a dílu Marie Stryjové*. Křesťanská revue. Praha, 1997, č. 8. s. 186.

⁴⁵MLEJNEK, Josef: *Úžasný hlas Marie Stryjové*. Mladá fronta Dnes. Praha, 2007 (28. 2.), roč. 18, č. 50.

⁴⁶MLEJNEK, Josef. *V krajině kde slunce svítí, ale nehřeje*. Revue politika. Proglas. Praha, prosinec 2007, roč. 5 (18), č. 10. s. 4-7.

⁴⁷Srov. MLEJNEK, Josef. *V krajině kde slunce svítí, ale nehřeje*. Revue politika. Proglas. Praha, prosinec 2007, roč. 18, č. 10. s. 4-7.

4 V krátkosti o stylizaci Marie Stryjové

Již v úvodní kapitole, kde jsme čtenáři představili životopis Marie Stryjové, jsme se zmínili o tom, jak těžké bylo vydávání jejích textů v 60. letech. Nyní bychom v krátkosti uvedli některé důležité poznatky, které souvisejí právě se stylizací nejen jazykovou.

Definicí obecné češtiny se ještě v této práci budeme zabývat v kapitole o jazyku Marie Stryjové v nevydaných textech. Nyní bychom jen rádi připomněli, že obecná čeština právě v 60. letech 20. století byla brána jako signál svobody uměleckého díla a hojně využívala slov s příznakem, tedy slov s citovou zabarveností. Tento jev můžeme u autorky najít právě ve slovech s diftongem *ej*. Také nelze opomenout jasný kontrast vypravěče s okolními postavami. Marie Stryjová se stylizovala do své hrdinky (alter ego Léňa) a s její pomocí se snažila postihnout složitý, celistvý obraz prostředí nejen ve formě popisu, ale také detailně zachytit situačnost. Napomáhala jí k tomu vysoká frekvence větných ekvivalentů, tedy vět jednočlenných, neslovesných. Např. *Nepochopila.*, *Mlčíme.* a další.

Dalším z důležitých aspektů ve vyprávění jsou rozsáhlé monology hrdinky, jež neposouvají děj, ale reflektují situaci a odrážejí se na jejím emocionálním rozpoložení.

Můžeme si dovolit tvrdit, že autorka tedy postupovala podle modelu empirické stylistiky, neboli na základě vlastních zkušeností, kteréžto se snaží subjektivně zobrazit. Nesplňovala však podobu dobového vkusu, na níž závisela podoba tehdejší literatury.

Estetická funkce je pak u ní založená na citovém zabarvení, ovlivnění postoje za pomoci vnějších okolností a postav včetně podněcování představ. Příznakovost jazykového stylu Marie Stryjové je založen na expektaci, tedy na očekávaném chování čtenáře. Dovolím si, ale tvrdit, že se autorka pokouší i o fatickou funkci (sociální kontakt se čtenářem, který si udržuje pomocí bezobsažných dialogů).

V dalších kapitolách se ještě budu zabývat objektivním a subjektivním stylovým faktorem autorky za pomoci jejích textů, na kterých budu demonstrovat některé příklady funkce textu, přizpůsobení se prostředí za pomoci jazykového kódu a zvoleného tématu.

5 Vydané knihy

Je třeba si v krátkosti představit jednotlivé knihy, které byly již vydané a demonstrovat na nich logiku jejich úpravy, přepisy jednotlivých vydání a přístup k osobitému textu Marie Stryjové jednotlivými editory. Na jejich rozdílech a především na souvislosti všech textů, protože jak již bylo zmíněno, autorka psala autobiografie, mající stále stejnou hrdinku, lze pozorovat vývoj postavy a její proměny.

5. 1 Nad rovinou

Je nutné říci hned na začátku, že tvorba Marie Stryjové, ať vydaná nebo uložená v Památníku národního písemnictví, má shodné rysy a je převážně povahy sociologicko-psychologická próza. Jedná se o krátké povídky, které jsou silně autobiograficky laděny a zaměřeny především na autorského vypravěče, hlavní hrdinku Lénu a její život.

V knižní podobě byly prózy, jak bylo zmíněno výše, publikovány až po autorčině smrti. Poprvé v roce 1982 v nakladatelství Mladá Fronta.

Byl to povídkový cyklus *Nad rovinou*, ve kterém se autorka vrací ke svému dětství na Volyni, k druhé světové válce a reemigraci do Čech. Tento povídkový cyklus byl vydán v nakladatelství Mladá Fronta díky dceři Miriam Lowensteinové. Vydání obsahuje 33 povídek, které jsou řazeny chronologicky za sebou a první povídka „*Až půjdu domů*“ je rozdělena na začátek a konec knihy. Na úplném konci jsou pak poznámky se slovníkem, jelikož autorka často v povídkách používá ruštinu, polštinu a ukrajinštinu ve fonetickém přepisu. Knihu uspořádal a připravil k vydání Vladimír Binar, který připojil i svůj doslov „*Střípky navraceného času*“.

Narativ je v první osobě přítomného času. To tedy přenáší úlohu vypravěče na hlavní postavu a vytváří tak realistickou výpověď, u které nejsou vyloučeny ani autobiografické prvky.

Autorka si pro všechny svoje povídky zvolila jednu hlavní postavu, Lénu, která je vypravěčkou a pouští čtenáře do svého nitra, do svých myšlenek, úvah a názorů.

Knihy je vyprávěna z dětského pohledu, který působí dojmem snovosti a bezbrannosti. Nezaobírá se problematikou dospělých, hrůzami, které se děly za války, ale vnímáním svého okolí, vztahy mezi dospělými, kterým dítě nemůže zcela rozumět, přírodou a drobnými událostmi svého okolí. Vypravěčka Léna jen suše podotýká, že je válka, ale barvitě

a s potěchou popisuje svou rodnou „chat“⁴⁸, vesnici, sousedy, zvířata a pole plné vlčího máku (který je mino jiné i vyobrazen na přebalu knihy). Autorka používá jemný lyrismus.

„Nejdřív koně utíkají, potom utíkají a jdou, a pak už jen popoběhnou, když je táta uhodí bičem. Nebe je modré a veliké, stojí na něm žluté slunce, a na dece, kterou mám přikrytá kolena, houstne šedivý prach...“⁴⁸

Důležité také je dětské pojetí času, není tam totiž nic přesně datováno. Pouze se střídají roční období. Pro dětského vypravěče není důležitá přesná datace. Možnost datace máme u některých stručně zmíněných historických událostí, jako např. když vypravěčka zmíní, že Němci vypálili Český Malín. Tuto událost máme opravdu historicky doloženou, 13. července roku 1943.

Všechny črty jsou založeny na malých dětských děních, pohnutých lidských osudech a přírodních jevech.

Objevují se tam často cizí jazyky jako je ruština, polština, ukrajinština, které jsou foneticky přepsané. Čtenář si tak snadno představí, jak byl rozhovor krkolomný, ale zároveň mu to stěžuje jeho četbu.

Zásadní pro cyklus *Nad rovinou* je ale to, že byl v roce 1982 vydán s poměrně rozsáhlými redakčními úpravami, právě již zmíněného Vladimíra Binara. Ten tehdy původní rukopisy musel především jazykově upravit, tak aby odpovídaly tehdejší editorské normě a redakčním zvyklostem. Například byla upravena slova jako *sem, ste, pod'* aj. podle pravopisných norem, tedy na *jsem, jste, pojed'*. To byl poměrně rozsáhlý zásah do autorčina vědomě utvořeného specifického písemného projevu. Tato jednotlivá slova, u kterých autorka záměrně vynechávala písmena, využívala Stryjová pouze v přímé řeči, přesto byla editorem sjednocena podle spisovné normy.

V roce 2006 byla tato sbírka znovu vydána v nakladatelství EMAN v rámci vydání dalšího povídkového cyklu s názvem *Mlč*. Toto vydání zahrnuje vedle povídek ze souboru *Nad rovinou* také texty vztahující se k reemigraci rodiny hlavní hrdinky, do Čech a začátkům zabydlování se na Broumovsku. Pro soubor *Nad rovinou* to mělo velký dopad v tom, že byl doplněn o několik dalších povídek. Byly to povídky *Měl ho tam rovnou zabít* (únor 1968), *Šťastně to dopadlo* (červen 1967), *Boty* (květen 1970) a povídka *Až půjdu domů* je zde přejmenována na *Domů* a sjednocena a spojena s povídkou závěrečnou, nikoliv rozdělena, jako tomu bylo ve vydání z roku 1982.

⁴⁸ STRYJOVÁ, Marie. *Nad rovinou*. Praha: Mladá fronta, 1982. s. 9.

Zásadní rozdíl je také v použitém jazyce. Zatímco ve vydání z roku 1982 je použitá spisovná čeština, místy hovorová, využívá se nářečí a polštiny s ruštinou, které jsou foneticky přepsané (můžeme se domnívat, že tomu tak bylo z důvodů centrálně řízeného nakladatelského provozu a požadavku lepší srozumitelnosti pro čtenáře), ve vydání z roku 2006 se typický jazyk pro Marii Stryjovou nakladatelství Eman a editorky Miriam a Šimona Lowensteinovy se již nepokoušejí skrýt, ale naopak jej zdůrazňují. U slov jako *eště*, *pod'me*, *estli* nebo *dyž* se nové vydání *Nad rovinou* vrací k původní podobě rukopisu Marie Stryjové. Toto využití češtiny ve fonetickém přepisu přibližuje vnímání dětským pohledem. Objevují se tam, ale také změny ve jménech, byť nepatrné, např. *Chlapka* byl změněn na *Chlopku* nebo jinak stylizované formulace, např. „*modře namalovaná okna*“ byla změněna na „*modře nabarvené rámy oken*“ aj. Stejně jako v prvním vydání je i zde text opatřen věcnými vysvětlivkami, ty jsou uvedeny přímo pod čarou na stránku, kde se cizí výraz objevil. Poněkud se změnilo i řazení povídek za sebou, oproti vydání z roku 1982. To ovšem nijak nenarušilo plynutí povídek za sebou.

5. 2 Mlč

Další její vydanou sbírkou povídek byla, jak jsem již zmínila výše, kniha *Mlč*. Ta se skládá z deseti krátkých povídek. Podle ediční poznámky kniha vychází z autorčina chystaného výboru připraveného k vydání v roce 1969 v nakladatelství Svoboda.⁴⁹ Povídky jsou za sebou řazeny chronologicky. Pojmenovány klíčovým slovem povídky, které se vždy v povídce objeví jen jednou, ale s velkým důrazem. Toto pojmenování má důležitou významovou funkci, protože poukazuje na téměř vše vysvětlující kontext. Například poslední povídka v knize s názvem *Hromady* je povídka, v níž soused Petr vypráví Léně o hromadách mrtvol, které viděl za války.

Rámcová kompozice zde vytváří velký kontrast. Zatímco v rámcovém „příběhu“ se prakticky nic neděje (vše se odehrává v zapadlé vesnici Božanov. Je to spíše popis stereotypního života na vesnici z padesátých let.), vlastní dramatické příběhy tušíme za nevyslovenými příběhy vypravěčů, které se hrdinka Léňa snaží oslovit. V tomto cyklu povídek jde stejně jako v cyklu *Nad rovinou* především o psychologickou prózu s autobiografickými prvky. Úvahy nad vlastním životem, proud myšlenek hlavní hrdinky a mezilidské vztahy.

⁴⁹ STRYJOVÁ, Marie. *Mlč*. Benešov: Eman, 2006. s. 303.

V knize je imperativ „mlč“ velmi často zastoupen plurálem „mlčíme“. Je možné tento plurál vysvětlit několika možnými teoriemi:

1. autorka chce na chvíli čtenáři dát čas „odpočinout si“ od proudu myšlenek
2. může to být moment, kde žádné myšlenky nejsou ani jednoho z účastníků dialogu
3. je to jediná možnost jak skrýt pocity a dojmy o kterých nechce nikdo mluvit či se svěřovat.
4. hlavní hrdinka má potřebu mluvit i o tabuizovaných tématech, o minulosti, ale neztrácet kontakt

Jednoslovní věta „mlčíme“ je vkládaná mezi dialog Léni s lidmi z okolí jako je matka, otec, bratr, sousedé. Objevuje se i povídka s názvem „Mlčíme“. Ta byla věnovaná jejímu otci Josefu Stryjovi a byla poprvé uveřejněná v týdeníku Studentské listy roku 1969 č. 3., poté až v roce 2004 v Literárních novinách. Zde je nejvíce zdůrazněná bezmocnost hrdinky. Po několikáté mluví o tom, jak matka usíná ve stoje a otec láteří, vše upadá a nikdo nevidí východisko ze všednosti.

Stejně jako v knize *Nad rovinou* je důležité plynutí dne a roční období, nežli datace. Podzim poznáme díky procházce v sychravém počasí, zimu, když se chystají na Vánoce, na jaře rozkvétá příroda a léto je o žních.

Po jazykové stránce je především v dialozích patrný posun od vydání *Nad rovinou*. Je respektován rukopis Marie Stryjové, jen s drobnými úpravami pravopisu z důvodů gramatických změn, užívání obecné češtiny (nářečí, šišláni aj.), fonetické přepsání cizích jazyků jako je polština, ruština a ukrajinština. Některé části textu byly nejasné a bylo potřeba je upřesnit.⁵⁰ Stejně jako bylo *Nad rovinou* doplněno o poznámky pod čarou, je i *Mlč* doplněno a to i tam, kde je autorka neudělala. Ještě je třeba dodat, že autorka použila vesměs reálná jména jako Sloupenský, Havlíček aj. Některá jména třeba jen nepatrně pozměnila.

K této knize byl přidán i cyklus povídek *Nad rovinou* z roku 2006, o kterém jsem se zmínila již výše. Kniha je také doplněná o ediční poznámku editorek, sester Miriam a Šimony Lowensteinových.

⁵⁰ STRYJOVÁ, Marie. *Mlč*. Benešov: Eman, 2006. s. 303.

5.3 Pokojík

Prozatím poslední vydanou knihou je novela „*Pokojík*“. Od té si podle jejích dcer autorka slibovala největší úspěch.⁵¹ Ten si však stále drží kniha *Nad rovinou*. *Pokojík* je poněkud jiného ražení nežli předchozí dvě knihy. Uvádějí ji dva citáty od Knuta Hamsuna z románu *Hlad* a citát jejího oblíbeného spisovatele a vzoru Franze Kafky z knihy *Deníky*. Obsahuje dvanáct kapitol, které jsou řazeny chronologicky po sobě, vyprávěny stejně jako ve dvou předchozích povídkových cyklech, Léňou, ale již nejsou pojmenovány, nýbrž jen označeny římskými číslicemi.

Autorský styl charakterizují krátká jednoduchá souvětí, často i jednoslovné věty. Dialogy jsou krátké, bez žádného pevného tématu, které by vyústilo v rozuzlení. V dialozích uplatňuje obecnou češtinu. Děj není nijak zvlášť výrazný. Jde spíše o krátké záblesky dne, ale stále slyšíme vnitřní hlas vypravěčky Léni a její úvahy nad svým životem. Stále jde o každodenní události, starosti a pocity Léni trpící svou nejistou existencí. Bylo by možné postavu Léni brát, jako alter ego Marie Stryjové, podobně tak, jako Josef Škvorecký pracoval se svým alter egem Dannym Smiřickým. Ten měl podobné citové rozpoložení jako Léňa, ohledně podstaty jeho života, byl spíše popisovatelem událostí nežli účastníkem a citově velice nejistým. Spíš se zabýval svým vztahem k tomu, co viděl, nežli by zasahoval do událostí.

Je zde velice důležitý vývoj postavy. Doposud jsme znali Léňu jako tichou, nevýraznou do sebe uzavřenou postavu, která svému okolí nechce dávat najevo žádné své pocity, vše drží pevně uvnitř sebe a nechává se zachvátit smutkem. Autorka zde velice výstižným způsobem vyobrazila smutek, trápení, vykořeněnost, pocit vyhoření, nemoc a bezmocnost hlavní hrdinky, které ji uvádějí do ještě více nesnesitelných podmínek. Trudomyslné a depresivní pocity autorka popisuje až s masochistickým nadšením, ale jakmile se hrdinka jen trochu cítí dobře, své pocity konstatuje suše krátkou větou. Příjemný pocit úlevy okamžitě vytěšňuje a nahrazuje šedým ponurým pokojem, sychravým počasím a ubohostí jejího bytí.

„*Mám v sobě jen samý smutek. Od malička jsem v sobě měla jen smutek.*“⁵²

Pocit, že ji nemá nikdo rád a nikdo ani nikdy neměl, má za následek, že Léňa trpí schizofrenií a paranoiou, křičí ve svém nitru na okolí o pomoc. To se velice nápadně podobá i samotnému životu autorky.

⁵¹ STRYJOVÁ, Marie. *Pokojík*. Benešov: Eman, 2006. s. 175.

⁵²Tamtéž, s. 148.

Kniha je sestavena z jednotlivých textů, vzniklých mezi červnem 1964 a březnem 1967. Poprvé vyšla v roce 1988 v Západním Berlíně v exilovém nakladatelství Iter.

České vydání, s kterým jsem pracovala, vyšlo s doslovem manžela Marie Stryjové, Bedřicha Lowensteina, který vyvrací podobnost knihy *Pokojík s Vlastním pokojem* Virginie Wolfové. Popisuje knihu jako spíše sociologický a psychologický pohled na českou společnost, který rozbíjí tradiční pohled na sociální struktury.⁵³ Ediční poznámku, stejně jako v knize *Mlč*, připravila dcera Miriam, nyní ale společně se sestrou Šimonou Lowensteinovou.

Toto jsou popsane zatím jen vydané knihy. V Památníku národního písemnictví ještě stále čeká značné množství povídek, veršů pro děti i pro dospělé, esejí, recenzí a úvah, které čekají na své knižní zpracování.

Některé její práce vyšly časopisecky a po její smrti o jejím životě a tvorbě vyšlo několik článků od literárních kritiků a spisovatelů, jako je Josef Mlejnek, Vladimír Binar, Bohumil Černý nebo Zdeněk Šolle.

⁵³ STRYJOVÁ, Marie. *Pokojík*. Benešov: Eman, 2006. s. 171.

6 O jazyce všeobecně i v povídkovém cyklu *Kroupy*

Během bádání v pozůstalosti autorky jsem objevila zajímavou esej sepsanou v Praze 11. května roku 1969 samotnou Marií Stryjovou, ve které obhájí svůj styl psaní, a to především na jazykové rovině. Jak jsem již uvedla v životopisné kapitole, její styl byl velice specifický a tehdejšími nakladatelstvími odmítaný. Autorka se tedy ve své eseji snaží vysvětlit, proč použila právě takový hrubý neotesaný jazyk, pro čtenáře často velice těžko čitelný. Ráda bych tedy v této kapitole parafrázovala některé její argumenty a porovnála je s dnešními stylistickými zásadami pro úpravu textů. Pomohou k tomu mnou editované texty povídkového souboru *Kroupy*, na kterých se budu snažit názorně ukázat, jak Marie Stryjová se svým jazykem pracovala, a částečně tak i obhájit její jazykový styl. Jedná se o tři povídky *Voda*, *Obrazec* a *Tupci*, které byly sepsány mezi lety 1969-1970, vznikly tedy ve stejné době jako její esej na obhajobu jazyka. Nejprve bych ráda nastínila charakter povídek a poté je rozebrala na základě eseje a dnešních platných stylistických a jazykových pravidel.

Autorčiným záměrem během celé její tvorby bylo především vytvořit reálný obraz různorodosti lidí po druhé světové válce, kteří se nastěhovali do všech koutů české země, a dále zdůraznit odlišnosti dospívající generace v kontrastu se světem.

„Každý autor stejně jako musí stvořit svůj svět, musí stvořit i svůj jazyk. Jeho jazyk je řeč, kterou uslyšel.“⁵⁴

Tento citát je nejdůležitější věta celého pochopení jazyka Marie Stryjové.

Autorka v cyklu *Kroupy* opět volí za svou hlavní hrdinku dospívající Lénu, která jako vypravěč přivádí čtenáře do svého prostředí každodenního života, nyní mezi adolescenty.

Všechny tři povídky se vztahují k broumovskému regionu a studiu na místním státním gymnáziu. V povídce *Voda* se zřejmě dostáváme do míst v okolí božanovského rybníka, v *Tupcích* se vyprávění odehrává na nádvoří broumovského benediktinského kláštera a v kostele sv. Vojtěcha, v *Obrazci* se nacházíme ve třídě broumovského gymnázia.

Autorka stejně jako u předchozí tvorby potlačuje časové určení, ale čtenář se může dozvědět, že jde o dobu studií v septimě (tedy ve třetím ročníku středoškolského vzdělání). To je zjevné z promluvy učitele Ploužila v povídce *Obrazec* a z období letních prázdnin

⁵⁴ Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *K jazyku*. Referát, 2 verze, strojop. s rkp. úpravami, 10 ll; poznámky, strojop. s rkp. úpravami, 3 ll, příloha: 1 dopis Wagnerové ..., b. d.

v povídce *Voda*. Všechny povídky se odehrávají ve velmi krátkém časovém úseku, kdy jednotlivé „děje“ trvají zhruba 10-15 minut.

Stále si udržuje psychologické a sociální ladění hlavní hrdinky, jako v předchozí tvorbě, ale více se zaměřuje na chování okolních postav, což u předchozí tvorby nebylo příliš časté.

Jména postav jako Kocman, Kamínek, Habětín, Kuna nebo Běla, jsou zcela fiktivní. V seznamu studentů broumovského gymnázia z let 1949 - 1953 se neobjevuje ani jedno z těchto jmen. Nemůžeme tedy doložit, že šlo o skutečné osoby. Autorka mohla původní jména zaměnit nebo si zcela postavy vymyslet.

Charakteristika jednotlivých postav je vypracovaná buď podle jejich zevnějšku, nebo z jejich chování. Jedinou výjimkou je postava Běly, Ctibora a Jana, u kterých autorka popíše stručně postavu a poté buď jejich chování a inteligenci (Ctibor) nebo jako v případě Běly a Jana si charakter postavy, až na některé drobnosti, které doplní vypravěčka, musí čtenář vytvořit sám. Je tedy spojen statický popis zevnějšku postavy s povahou, která může ovlivnit hlavní hrdinku. U všech ostatních postav se autorka snaží zachytit podstatu osobnosti pomocí jejího chování.

Gradace je jeden z důležitých charakteristik povídek v souboru *Kroupy*. Představuje nám vývoj v konverzaci, v myšlenkách hlavní hrdinky a napjatou atmosféru. Gradaci můžeme postřehnout, např. když hlavní hrdinka uvažuje nad svou touhou učit se a dovídat se nové věci v povídce *Voda*.

„Chce se mi učit se, jen a jen se dívat na nové věci, nekonečně mnoho nového, číst, číst, ještě víc, než čtu, ale ne jako to dělám já, nasávavě a rozechvěle. Chci vytáhnout z knih myšlenky jasné a přesné, používat je.“⁵⁵

Dalším příkladem by mohl být rozčílený učitel na klášterní terase z povídky *Tupci*:

„Tebe, Kamínku, tak trefit do zadnice. Brokem,“ Kamínek spadl oběma nohama z posledního schodu na kamennou zem a přilípl se zkormouceně ke zdi, „pak bys tancoval tři dny v jednom kuse, ani by ses nezastavil. Eště by ti tam měli přidat sůl, aby tě zadnice pořádně svrběla, po čtyřech by ses plazil na středisko, aby ti ho tam vytahali.“⁵⁶

Není zde však jen gradace obsahová, vyplývající z promluv, jako je v těchto výše uvedených příkladech, ale důležitým aspektem je i gradace významová. Během dialogu mezi hlavní hrdinkou a její přítelkyní o lásce k chlapci pozorujeme, jak se neustále navyšuje i tlak

⁵⁵Srov. Pozůstalost M. Stryjové, LA PNP *Kroupy*. *Voda*. povídkový fragment, strojop. s rkp. úpravami, 11 ll.

⁵⁶Srov. Pozůstalost M. Stryjové, LA PNP *Kroupy*. *Tupci*. povídkový fragment, strojop. s rkp. úpravami, 11 ll.

na city hlavní hrdinky, které je pomyslně tlačena k tomu, aby si uvědomila i své vlastní pocity k opačnému pohlaví. Autorka nám tu tedy ukazuje na emoční zdrženlivost hlavní hrdinky, jež se vystupňuje do představy milostného objetí Janem.

Postavy se opakují jen ve dvou povídkách, kromě hlavní hrdinky, to jsou postavy Kuny a Kamínka v *Tupci a Obrazec*.

Vzhledem k tomu, že již byla vydána díla, jako je *Nad rovinou*, *Mlč* a *Pokojík*, měla jsem možnost během edice strojopisu porovnat různé přístupy k úpravě textů Marie Stryjové. U všech již vydaných textů jde jednak o shodné drobné úpravy podle pravopisné normy, která se změnila, byly také ponechány některé původní pravopisné tvary. Na druhé straně můžeme sledovat posun v redaktorském přístupu k textům Stryjové. První kniha *Nad rovinou* byla redaktorsky upravena nejvíce. Vydání po roce 1989, která podnítili příbuzní Stryjové, zacházejí s jazykem spisovatelky mnohem ohleduplněji a více zachovávají autorčin styl.

Při své práci jsem pracovala se strojopisnými rukopisy z pozůstalosti uložené v PNP. Vzhledem k tomu, jakým způsobem byly texty napsány, lze předpokládat, že se jednalo o konečnou podobu textů, směřovanou k nakladateli.

V prvních úpravách jsem se dívala na texty jako na celek. Texty na sobě nejsou závislé a jejich rozdělení nebo seřazení by nijak nezměnilo jejich význam. Celý děj je vždy založen na dialogu, který bylo třeba doplnit o interpunkční znaménka (uvozovky, čárky, tečky, vykřičníky a otazníky). Jelikož autorka při své tvorbě nepoužívala uvozovky, nastávaly situace, kdy čtenář nevěděl, kde přímá řeč končí a kdo mluví. Vznikla tedy potřeba upřesnit, která postava právě hovoří. Tento problém byl hlavně v povídce *Voda*, kdy docházelo k nejasnosti, která z dívek právě mluví.

Pocit nesourodosti textu může vzniknout nezáměrně, ale také by mohl vzniknout z nedostatečného jazykového vybavení. U stylu Stryjové přitom máme pečlivě vypracovaný autorský komunikant.⁵⁷ Proto se domnívám, že jde o snahu obrátit čtenářovu pozornost na daný jazykový prostředek, jímž přenášela svůj komunikační záměr, předpokládajíc očekávané čtenářské přijetí, které by v něm vyvolal její specifický text. Nesourodost textu však nemusí nutně znamenat to, že je nesourodý kontext. Velice zajímavým způsobem vedle sebe staví vysoké vážné umění v podobě soch na nádvoří Broumovského kláštera, kde vyzdvihuje jejich krásu a propracovanost, a mladou generaci, která nejeví žádný zájem o kvalitu a smysl pro umění. Je lhostejná, nedbalá na důležitý a vážný kontext vysokého umění a historie.

⁵⁷ČECHOVÁ, Marie; KRČMOVÁ, Marie; MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Praha, 2008. s. 41.

„*Nechechtej se!*“ řekl malíř. „*Líbí se ti, že? To ti ty vrtáku nic neříká? Nevidíš, jak je propracovaná? Vždyť je to Brokof!*“ vzteklil se.⁵⁸

Strojopisy však obsahovaly jisté nesrovnalosti s pravopisnou normou. Některé části bylo potřeba ujasnit a upřesnit, aby byl text pro čtenáře snáze čtivý, srozumitelnější a vytvořil celek. Upravila jsem některá slova do tvaru odpovídajícího současné normě stanovené Pravidly českého pravopisu vydanými r. 1993.

Ve své eseji Marie Stryjová obhajuje problém realizace fonetické kvality dialogu ve spisovném textu, který řešila v souvislosti s charakterizací postav. Tvrdí, že hovorový jazyk je jazykem „pravdivým“. V jakémkoliv přepisu je „znásilňován“. Přiznává však, že to je o to těžší pro čtenáře a nepřispívá k obsahovému zvýraznění.⁵⁹

Marie Stryjová tak postupně upouští od mnoha svých experimentů s hovorovým jazykem a dodržuje jen některé zásady.⁶⁰ Její dialogy se odvíjejí od osoby a prostředí. Charakteristika postavy pomocí promluvy v dialogu se děje na různých úrovních.

Jednou z nich je úroveň lexikální. Stryjová využívá vulgarismů, díky kterým se čtenář může lépe vžít do postav a dění. Dobové nadávky jako *ochechule liliputánská*, *tupci*, *blbče*, *nádivo* nebo *pápěro* dodávají jejímu textu v dnešní době až komický ráz. Postavy jsou odlišeny od sebe jazykově nejen podle sociálních hodnot, ale také profese, regionu, nářečí, na základě užití argotu či slangu.

Při jazykové charakteristice tedy jde o to, správně jazyk života uchopit a rozložit ho na jednu rovinu. Stryjová volí spíše syrovější synonyma obecné češtiny, nežli spisovné výrazy. Jak již bylo několikrát řečeno, usilovala především o co nejuvěrohodnější zápis mluvené řeči. Marie Stryjová dbala na to, aby její dílo mělo především estetickou podobu se skrytým kontextem. Aby v psaných dialozích autenticky zachytila zvukovou stránku mluveného jazyka, která estetickou hodnotu díla ještě navýšila.

Pečlivě vybírá varianty slov, které by odpovídaly dané postavě. Ve své eseji uvádí, že v cyklu „*MLČ*“ je problém jazykové variability tehdejšího pohraničí. Autorka chce tedy ukázat jazykovou pestrost pohraničí. Ve své tvorbě, když nechá promluvit Rusa, Poláka či Ukrajince svým jazykem, jen místy používá cizí slova a obraty, aby připomněla čtenáři, v jakém jazyce se mluví a jak tento jazyk mluvčí ovládá či komolí. Jednotlivá slova sama

⁵⁸ Pozůstalost M. Stryjové, LA PNP Kroupy. *Tupci*. povídkový fragment, strojop. s rkp. úpravami, 11 ll.

⁵⁹ Srov. Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *K jazyku*. Referát, 2 verze, strojop. s rkp. úpravami, 10 ll; poznámky, strojop. s rkp. úpravami, 3 ll, příloha: 1 dopis Wagnerové ..., b. d.

⁶⁰ Srov. Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *K jazyku*. Referát, 2 verze, strojop. s rkp. úpravami, 10 ll; poznámky, strojop. s rkp. úpravami, 3 ll, příloha: 1 dopis Wagnerové ..., b. d.

o sobě musí vypovídat o mluvčím tak, aby jej bylo možné charakterizovat již na základě jeho promluvy a její nejen obsahové, ale i zvukové úrovně.

Spisovná čeština je spojena s vysokou kulturou národního jazyka a to ve všech oblastech lidské činnosti a s neustále rostoucí slovní zásobou. Jedná se o propracovanost a kvalitu obsahu sdělení.⁶¹ Setkáváme se s ní každý den v knihách, časopisech, novinách a dalších médiích i ve veřejné správě. Je vedena danými pravidly českého jazyka, která jsou jasně vymezena a podléhají vlivu nových slov přejatých z cizích jazyků. Norma se upravuje pro dnešní potřeby. Jazyk mluvený je však ovlivněn regionální polohou, tedy interdialekty, dialekty, slangem, argotem a také sociolekty, které jsou ovlivněny situací, v níž se daná podoba jazyka užívá bez ohledu na intimnost či veřejnost.⁶² Jedná se především o mluvené formy jazyka, které jsou nejbližší obecné češtině.⁶³ Jazyk spisovný používáme dnes již především u oficiálních, formálních, příležitostí, kdežto obecná čeština se spíše používá při příležitostech neformálních, v přátelském běžném rozhovoru. Obecná čeština je odvozena od spisovné, odlišuje se od ní především hláskovými obměnami a syntaxí. Jazyk spisovný, obzvláště pak psaný, má složitější větnou stavbu, je více vybroušený. Výslovnost je určena podle charakteru sdělení. Obecná čeština je používána v mluvených, neformálních projevech. Často je chápána jako nespisovná podoba národního jazyka. Vzniklá nivelizace nářečí v lingvistice není chápána jednotně.⁶⁴ Právě krásná literatura vytváří prostor pro začlenění tohoto jazykového útvaru do češtiny spisovné. Z obecné češtiny pronikají četné jazykové jevy do útvaru češtiny hovorové a spisovné, jak si ukážeme také na rozboru textu Stryjové.

V díle Marie Stryjové je také důležité vrstvení významů slov na sebe, za pomoci rozmanitosti slovní zásoby českého jazyka a práce se zvukovými prostředky, které jí čeština nabízí. Do obecné češtiny nepatří knižní tvary sloves a složitá větná stavba.⁶⁵ Toho autorka využívala a dodala tak svým textům lehkost přednesu a srozumitelnost čtenářům, kteří mohou snadno rozpoznat skryté kontrasty.

Spisovná a obecná čeština tak vedle sebe stojí ve velice těsné blízkosti a částečně se prolínají. Například při využití slova z obecné češtiny jako je *mlíko*, *chlív*. Tato typicky obecná čeština je utvořená záměnou úženého *é* za *í*.

Úžení *é* se také poměrně často v obecné češtině objevuje u sloves, jako např. *lítal*, *plíst*.

⁶¹ CVRČEK, Václav a kol. *Mluvnice současné češtiny. Jak se píše a mluví 1*. Praha: Karolinum, 2010. s. 23.

⁶² Tamtéž, s. 21.

⁶³ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA A.: *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981. s. 4.

⁶⁴ KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, s. 81–82.

⁶⁵ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA A.: *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981. s. 5.

V autorčině díle lze snadno rozeznat mluvu adolescenta, který používá obecnou češtinu, místy vulgarismy a slang neboli nekultivovanou formu jazyka. Obecnou češtinou mluví také učitel Roubík, který užívá i vulgarismů. Oproti tomu promluva učitele Ploužila je charakterizována použitím spisovné češtiny v jeho dialogích, což naznačuje kultivovanost učitele, která se od kantora očekává. To vede čtenáře k podvědomému rozdělení na mladého, ukřivděného učitele Roubíka a velice zkušeného a důstojného kantora Ploužila.

Prostřednictvím znaků Stryjová naznačuje, že se v Čechách mluví obecnou češtinou, samotný text je, ale předkládán v rámci možností spisovného jazyka, s důrazem na expresivitu obecné češtiny, kterou zachycuje pomocí jednotlivých promluv postav.

Tedy v rámci bohatství synonym se rozhoduje, kde použít slova jako *letadlo* nebo *eroplán*, *hřbitov* nebo *krchov* aj. a řídí se podle toho, jakým způsobem hodlá postavu a prostředí charakterizovat. Raději volí slovo *skoro* nežli *téměř*, *pořád* nebo *třesu se*, *klepu se* nežli *chvěju se*. Stejně také užívá slov jako je *mlíko*, *chlív*, *večír* a jiná, která jsou charakteristická v Čechách. U 1. os. j. č. př. č. používá ve své době ještě nespisovnou koncovku *u* – *směju se*, *hřeju se*.

Marie Stryjová ve své tvorbě používá takzvané klouzavé souhlásky *u* a *j*, tyto dva fonémy jsou v samotné výslovnosti vypouštěny. V některých jejích slovech je již při zápisu opomíjí. U sloves 1. os. č. mn. př. č. nahrazuje spisovnou koncovku *me* nespisovnou *em* *jedem*, *chcem*, *vzpomenem*. Snaží se o to především v přímé řeči a tím vytvořit atmosféru autentické mluvnosti.

Její věty jsou krátké a úderné s velkým množstvím přídavných jmen a zájmen. Marie Stryjová uvádí, že z východočeského dialektu ponechává jen málo jazykových znaků, jako je nahrazení písmena *v* písmenem *u* - *čloučk*, *políuka*, *šeucoval*.

Také nechávala slova místního charakteru, jako *šak*, *porád*, *hnedky* aj. Používá interdialekty vyskytující se především na východočeském území, jako je *véď*, *zachcehtali*, *maličtí*, *zakuckali*, *pobejt*, *vodtamtud'*, *zavíraj*, *sím*, *tahleta* aj.

Velice zajímavé je slovo *čeče*, to je totiž jedním z typických slov především pro oblast Prahy. Právě toto slovo přichází ve tvorbě Marie Stryjové s mladým učitelem v povídce *Tupci*, který jak je zjevné z textu, není rodilým „Broumovákem“ a lze se tedy domnívat, že autorka tak chtěla naznačit přítomnost mluvy mladší generace, snažící se mluvit tak, jak se mluví v Praze.

Autorka zdůrazňuje svůj specifický styl tvorby především jazykovými prostředky, které jsou zvolené cíleně a na jejich základech staví i téma. Tímto prostředkem je především charakterizace prostřednictvím promluvy.

Má svůj individuální (autorský) styl. Bylo by také možné demonstrovat její styl na teorii A. Jedličky, který definuje styl, jako soubor stylových norem charakteristických pro danou oblast, v tomto případě tedy oblast osidlovaného českého pohraničí.⁶⁶

Například vynechává *j* v přítomném čase. Píše tedy *sem, sme, seš* namísto *jsem, jsi, jste*, protože se domnívá, že písmeno *j* nikdo nevyslovuje a i buditelé jej viděli jako přebytečné. Píše tedy také *dem, de, deš* namísto *jdem, jde, jdeš*. Přiznává, že zapisuje také slova jako *vždyť-dyť, jestli-estli, když-dyž, kdyby-dyby, vždycky-dycky, pořád-porát, porád, pořát* (podle osob a okolností). Předpokládala, že se jí tím podaří navodit pocit spontánnosti promluvy.

Podle toho, kdo v přímé řeči mluví, volí různé tvary jednoho výrazu jako např. *tenhle-tuhleten- tedleten i tendleten*.

Její autorský rukopis je patrný také na souboru *Kroupy*, ve kterém během přímé řeči vynechává písmeno *j* ve slovech *ještě, jsem, jseš, pojed', jdeš*. Písmeno *k* ve slovech *když* nebo *vž* u *vždyť*. Jak je vysvětleno samotnou autorkou, písmena které se většinou nevyslovují, není nutné v přímé řeči psát.⁶⁷

Obměna hláskosloví je také jasná při změně souhlásek, kdy namísto *y* použije *ej*, které bývá kontextově vázané na neustálé citové zabarvení slova. Častá obměna koncovek *y* a *í* bývá užita i v projevech spisovné češtiny a někdy tak plní roli slohových prostředků.⁶⁸ Diftong *ej* spadá do znaků obecné češtiny. Marie Stryjová na konci zájmen a přídavných jmen nahrazuje koncovky místo *y, a, ých* na *ej, aj* či *ejch: celej, žádněj, některěj, jinej, zavíraj, celejch, některějch*. Citová zabarvenost slova je v její tvorbě velmi zdůrazněná. Hlásková obměna *ej*, je dnes stále rozšířená po celém území Čech a Moravy.

Přidávání protetického *v* na začátek slov, jako např. *voči, voni, vodkud* může v projevech, jinak spisovných, zdůrazňovat postavy hanlivý nádech. Je to další z typických znaků obecné češtiny. I v povídkách *Kroupy* se tedy přidává písmeno *v* ve slově *oči, ono* nebo spojuje několik slov dohromady: *vodtamud'*.

Na základě své autorské stylizace v eseji vysvětluje přepis mluvy cizinců, jako je Rus, Ukrajinec či Polák. Ponechává český přepis mluvy, avšak bez typických znaků české hovorové výslovnosti. Např. *řek sem* nahradilo spisovné *řekl jsem*, aby bylo jasně vidět, že jde o jiný dialekt. V obecné češtině se koncové *l* v přičestí minulém vypouští.

⁶⁶ČECHOVÁ, Marie; KRČMOVÁ, Marie; MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Praha: NLN, 2008. s. 19.

⁶⁷ Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *K jazyku*. Referát, 2 verze, strojop. s rkp. úpravami, 10 ll; poznámky, strojop. s rkp. úpravami, 3 ll, příloha: 1 dopis Wagnerové ..., b. d.

⁶⁸ČECHOVÁ, Marie; KRČMOVÁ, Marie; MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Praha: NLN, 2008. s. 135.

Volyňská čeština používá delších tvarů díky vlivu polštiny a ruštiny. A díky tomu je v 1. os. mn. č. př. č. častější koncovka *me* než *m* – *jdeme*, *chceme* a méně častěji obecnou češtinu *jdem*, *chcem*.

Na konci eseje autorka otevřeně píše, že svévolné odbíhání od spisovné normy může znamenat jen provokaci proti ní a pro autora se může stát slepou uličkou, a to i při jejím přísném respektování. Sama svou tvorbu přirovnává k políčkům, která nejsou nařezána všechna stejně dlouhá, ale jedno delší, jedno kratší.⁶⁹ Stryjová ovšem odchylky od spisovnosti nepoužívá svévolně, ale systematicky v charakteristice postav prostřednictvím dialogu, a to na lexikální i morfologické úrovni.

⁶⁹ Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *K jazyku*. Referát, 2 verze, strojop. s rkp. úpravami, 10 ll; poznámky, strojop. s rkp. úpravami, 3 ll, příloha: 1 dopis Wagnerové ..., b. d.

7 Edičně připravený text

7.1 Voda

Ležely jsme u rybníka. Běla pod černými brýlemi zavřela oči, připadalo mi, že se jen opaluje.

Slunce páliło, otočila jsem se na břicho a rozhlížela se kolem sebe. Ležely jsme za rákosím, bylo bujné a za rybníkem stály stromy. Jeden vedle druhého. Daleko v poli, za zeleným trávníkem se zvedaly dva nové činžáky.

Běliny nohy byly ke kolenům tenké, potom hned silné. Při chůzi se jí stehna třásla a kůže krabatila.

Styděla jsem se, že mám silné nohy, silné už odzdola a jsem ramenatá.

„Na co myslíš?“ zeptala se Běla obličejem vzhůru.

Nemyslela jsem na nic. Jen mi bylo z horka tupě, až se mi dělalo mdlo.

„A ty?“ vrátila jsem jí otázku.

„Na něj. Pochopitelně.“ pousmála se Běla.

„To na něj myslíš pořád?“ ušklbovala jsem se.

„Samozřejmě.“

„Myslíš na něj furt stejně nebo pokaždé jinak?“ zajímalo mě.

„Prostě si ho vybavuju. Představuju si ho.“

„A to ho vidíš celýho,“ uškuovala jsem se dál, „nebo jen jeho vlasy či nos?“

„Jen se, Léničko, neposmívej. Však vono tě to taky jednou chytne. Pak si povíme.“

Mihl se mi v hlavě obraz Ctibora. Lesklé husté vlasy stojící nad vysokým čelem. Rychlá chůze, vzpřímený. Výbušná náhlá slova. Přitom sama o sobě břitká, ale ve složitých, elegantně vykroužených větách vždycky dokonalá. To byl Ctibor. Z celého gymnázia nejnadanější. Nejbystřejší ze všech lidí, které znám. Nikoho s ním není možné srovnat. Je podobný jen sám sobě. A nedotknutelný. Když ho potkám, připadám si pak povznesená. Spadne ze mě jakoby moje poloospalá rozložitá a bolavá tíha. Jsem potom třeba dva dny někam napřímená, radostnější. Chce se mi učit se, jen a jen se dívat na nové věci, nekonečně mnoho nového, číst, číst, ještě víc, než čtu, ale ne jako to dělám já, nasávavě a rozechvěle. Chci vytáhnout z knih myšlenky jasné a přesné, používat je. Vyslovovat vzácná slova stránek, vyslovovat je nahlas, běžně a žít viditelně v jejich vznešeném světle. Nechat je do sebe padat a zapadat.

„Nebo ne?“ vytrhla mě z proudu myšlenek Běla „Myslíš, že se nezamiluješ?“

„Ne!“ prohlásila jsem s trdomyslnou urputností. „Pro mě nic takovýho neexistuje.“ dotvrdila jsem.

Běla však nepřestávala „Všechno je pak docela jiný. Dyž ráno vstaneš, dyž deš do školy. Celej svět je pro tebe prostě hezčí.“

Přitom Běla chodí tak, jak chodila. Učí se, jak se učila, zcela nic na ní není vidět. Jak pak může být všechno jiné? A ona je jiná? Vždyť je všechno při starém.

„Dyž se tě dotýká, je ti, jako bys předtím necítila, že seš.“ pokračuje. Ucítla jsem své ošklivé, kostnaté a silné tělo. Nenáviděla jsem je. Sebe!

Uviděla jsem Jana. Napůl vlnité kaštanové vlasy, široký, trochu měkký nos a u něj pihy, strašně známé, viděla jsem je úplně zblízka. Bodl mě jeho přítomný obličej. Tiskl mě, tiskl mě k sobě celou, hlavně ramena, až je zdýmal. Škublo mi v lopatkách.

„Co děláte, dyž ste spolu?“ odvádím myšlenky na Jana zpět k Běle.

„Normálně. Bavíme se. Pak se líbáme.“

„A na co myslíš, dyž tě líbá?“ ptám se už trochu dotěrně, ačkoliv to tak Běla nebere.

„To jednoduše nemyslím na nic, jen na něj.“

„Na něj?“ usmívám se.

„Ty seš, Léno, nevěřící Tomáš. Ani nevíš, jak krásnejch věcí se v životě zříkáš,“ dodala s povzdechem. „Myslíš, že ti k životu stačí jen práce?“ Kývla jsem rezolutně hlavou. „A nesoudíš, že láska v člověku dovede vzbudit ještě větší chuť do práce? Já dyž se třeba učím, myslím na něj. Že bude mít radost z mých úspěchů. To mě popohání.“

Běla se učí pořád dobře. Celé gymnázium je nejlepší žákyní ve třídě. Vždycky všechno uměla a umí. „Mě by to rušilo. Já bych pak vůbec nic nemohla dělat.“ seděla jsem a opírala se jednou rukou o slehlou trávu.

„Ty seš divná. Prostě s to eště nepoznala.“

„To bych už pak nebyla já.“ snažila jsem se vysvětlit.

„Jak to?“ nepochopila. Stále ležela na zádech. Sundala si brýle, vytřela si kolem očí pot, zase si nasadila, opravila je a ruku, úplně klidnou, položila vedle boku.

„No, kdybych někoho milovala, rozneslo by mě to na kusy.“ vstala jsem a rozběhla se k rybníku. Vstoupila jsem do vody. Připadla mi studená. Ušla jsem v ní kousek od břehu, studila pořád a byla špinavá. Ležely na ní dávno ze stromů spadané, namočené a nabobtnané klacky, společně s kusy rozmáčených stébel rákosí.

Nechtělo se mi ponořit do té špinavé vody, plavala jsem špatně a tam doprostřed, kde je voda čistá, bych stejně nedoplavala.

Nejednou se mi zdálo, že když to teď zkusím, zázrakem mi to půjde. Namočila jsem se i s vlasy, udělala několik temp a klesla dolů. Honem jsem nahmatala nohou dno a pomalu, se sklopenou hlavou, šla ke břehu. Voda zůstávala níž a níž, nalepily se na mě kousky slámy. Viděla jsem svoje prsa, veliká, břicho bylo pod mokkými plavkami vystouplé a stehna silná.

listopad 1969

7. 2 Tupci

Viděli jsme na terasu kláštera. Byla veliká, z šedého trvanlivého kamene. Slunce na něj svítlo a vítr foukal do stromů za kamenným plotem. Roubík začal vykládat, kdy byl klášter založen.

Pak jsme se dívali dolů. Na západní straně terasy bylo kamenné zábradlí, dolů pak rovná zeď, vysoká, až nepředstavitelně vysoká. Pod námi, po tmavé cestičce, šli ve stínu stromů maličcí chodci. Kluci po nich plivali. Chodci se ohlíželi a mávali rozčileně rukama. Roubík se na kluky rozvzteklil.

Pak nás vedl z temného, čtyřmi stěnami uzavřeného nádvoří na první otevřené. Tam ukazoval sochy.

„Podívejte se! Jak se na ně jen trošku zadíváte, hned uvidíte ten rozdíl mezi dobrou sochou a průměrnou. Například tahleta.“ popošel pár kroků „No, co bys řekl, Kuno? Je to dobrá socha, nebo špatná?“ Kuna byl vzadu.

„Pod' sem. Pod' sem, Kuno!“ vyzýval ho.

Kuna se chvíli jakoby pronikavě díval na sochu, pak řekl, „Průměrná.“

Kluci se zachechtali.

„Tys to trefil, čeče. Blbče! Kde máš voči? Co děláš, když tady vykládám. Tlučeš špačky a pliješ ze zdi dolů, véd'?!“

Malý pod'obaný malíř se od Kuny s opovržením odvrátil.

„Tak podle čeho poznáš dobrou sochu?“ ptal se ho s očima pryč. Kuna mlčel s očima dolů.

„Kamínku!“ Kamínek pomalu vystoupil dopředu. Poopravil si kabát, zvedl klopy a zas je pustil. Kluci se chechtali. Kamínek se ohlídl a ušklíbl se na ně.

„Nechchtej se!“ řekl malíř. „Líbí se ti, že? To ti, ty vrtáku, nic neříká? Nevidíš, jak je propracovaná? Vždyť je to Brokof!“ vzteklil se.

„Je propracovaná?“ Kamínek vážně kýval hlavou. Kluci se vzadu zakuckali.

„Nepůsobí ztuhle.“ vydal Kamínek ze sebe malířovu větu, kterou před chvílí uchytíl. Nakláněl se dopředu, kluci stáli už za ním, když do něj strčili.

„Blbče!“ obrátil se Kamínek.

„Už dost!“ řekl malíř ukřivděný životem, protože sem musel jít učit, „sem, do takový díry, kde lišky dávaj dobrou noc a ještě něco víc,“ stěžoval si na chodbě tělocvikáři, když jsme šli kolem s míčem a sítí po tělocviku.

„Dostanete všichni poznámku. Kdo má službu?“ soptěl. Po chvíli se vzadu přihlásil Kocman. Roubík zdůrazňujícím pohledem přejížděl sem a tam rozestouplou skupinou kluků.

„Připomeneš mi to!“

Popošel o tři schody dolů, zastavil se u sochy, díval se na ni s rukama na čele, slunce bělavě pražilo. Obrátil se k nám, něco chtěl říct, ale mávl jen rukou a šel dál.

Stáli jsme před portálem.

„Tady ten portál je zajímavý,“ podíval se na nás. Děvčata došla, kluci se tiše a unaveně táhli po schodech. „Jen přidej, přidej!“ pobídl je. „Tady ten portál je zajímavý,“ ohlídl se. Kluci se ještě vlekli po schodech, oběma nohama padali o schod níž. „Vám taky něco vykládat, vy tupci!“ pohled mu sklouzl z kukovských hlav před jejich nahé chlupaté nohy v krátkých kalhotkách na schody a zůstal mrtvě hledět.

„Tebe, Kamínku, tak trefit do zadnice brokem.“ Kamínek spadl oběma nohama z posledního schodu na kamennou zem a přilípl se zkormouceně ke zdi, „Pak bys tancoval tři dny v jednom kuse, ani by ses nezastavil. Eště by ti tam měli přidat sůl, aby tě zadnice pořádně svrběla, po čtyřech by ses plazil na středisko, aby ti ho tam vytahali.“

Roubík pak vykládal, čím je portál zajímavý. Vešli jsme do kostela. Dívali jsme se na klenbu, která se vlnila na nástěnnou malbu, dávali jsme hned hlavy nad sebe, točili se za Roubíkem dopředu, dozadu.

„Všimněte si, ať vám neujde, jaká je to nádherná klenba. A malba stará. Byla, bohužel, hodně zničená, je to znát, ale i tam, kde ji jen trochu uchoval čas, kdo je i málo vnímavý, hned uvidí, v jakých prostých liniích a jemných nevtíravých barvách k nám mluví kouzlo fantazie a jak všechno se vším tvoří celek. Dýchá na nás povznášející harmonií.“

Neviděli jsme nic. Stáli jsme tu, v studeném šeru kostela, zrození a nenapravitelní tupci. A bydleli jsme ještě v místě, kde, jak tvrdil tenkrát Roubík tělocvikáři na chodbě, „by i Goethe zašel, kdyby tu musel pobejt jen rok“.

říjen 1969

7. 3 Obrazec

Ploužil vykládal novou látku. Chodil po třídě. Dozadu, dopředu mezi stolky jako bezbarvý, věcný hlas, vysvětloval, co se odehrávalo v nádobě.

Měl ji nakreslenou na tabuli. Vypadala jako nějaký prapodivný chlopňovitý obrazec. Něco z ní vypouštěl a zase plnil a čísla na konci šipek označoval nový stav. Změny.

„Abychom si to ve stručnosti zopakovali,“ řekl po půlhodinovém výkladu. Dávala jsem pozor, abych opsala správně čísla.

Ploužil se vrátil k tabuli, rukou se opřel o prázdný stůl a druhou ukazoval na poslední číslo.

Chtělo se mi spát. Pohnula jsem se, abych se probudila. Kamínek měl hlavu v dlaních. Před hodinou se chlubil, že se nevyspal, protože do rána byli v Edenu. Šli spát až někdy v pět. Balili tam ženský.

„Neke,“ neobdivoval se mu Moll, „dyť tam zavíraj v jednu, kamarádíčku. Na to ti žádnéj neskočí.“

„Si trhni nohou, pápěro!“ Kamínek měl ruce v kapsách a kopal nohou do židle, „S tebou asi vodtamtuď vyběhli, že nevíš, že už půl roku v neděli zavíraj ve dvě. A proto zvlášť slušnou společnost...“

„Nádivo, zvlášť...“ Moll vyhodil ruku z kapsy nahoru, zimou mu zacukala ramena.

Do dveří vešel Kuna, tenkou aktovku pod paží.

„Ten je zelenej.“ pohnul se smíchy Moll.

„Tady máš důkazy, ty ochechule liliputánská.“ Kamínek šel ke Kunovi, ten byl bílý a fialový. Šeptali si něco a chechtali se, Kamínek se díval po třídě, jestli si ho všímáme.

Byla druhá hodina v pondělí. Po okně tekly šedivé dlouhé kapky, smutné. Ploužil šel kolem řady u dveří.

„Kuno,“ Kuna měl oči zavřené, dřímal. Ploužil došel k němu, naklonil se nad jeho sešitem, „jak to, že nemáte ještě ani řádek?“ Kuna vstal. Ploužil šel od něj dopředu. Habětín ryl nožem do lavice.

„Habětín, čím se to zabýváte?“

„Sím.“ Habětín se překvapením nadzvedával na židli.

„Či to má být portrét? Dej mi ten nůž,“ Habětín se usmál.

„Dej mi ten nůž.“ Připomenul Ploužil. Habětín ho pomaloučku oťel, zavřel a podal mu ho.

„To si neuvědomujete, že ničíte společný majetek?“

Habětín jezdil nehtem po okraji stolku, díval se dolů. Ploužil měl podlouhlý obličej, bílý a tmavomodré nehybné oči, na konci bělma začervenalé.

„Vaše třída,“ rozhlížel se po nás, „pokud jde o zájem u jednotlivých předmětů, je nejhorší z ústavu. S výjimkou snad támhle děvčat,“ kývl hlavou k oknu, „která si už vybrala literaturu, se nikdo o nic nezajímá.“ odmlčel se.

„V septimě by měl každý student už vědět, co bude chtít dělat.“ oči mu zneklidněly, ale byly pořád nehybné, jen se mu trochu vykulili. „Když někdo v sedmnácti osmnácti letech nejeví o nic vážného zájem,“ přešel kolem tabule na naši stranu, „mohl by se jednou v životě na sebe mrzet, že ztrácel nejlepší čas. Pak už to nikdo nedohoní. Obvykle bývá pozdě. Na to bych vás chtěl upozornit. Každý musí počítat s tím, že společnost nečeká na lajdáky a váží si poctivé práce.“ říkal už vzadu.

Jeho slova vznikala jakoby jen pro mě. I když ještě jednou poznamenal, že nejsou adresována nám děvčatům. Kdybych se přinutila ho poslouchat, nemusela bych si pokaždé slibovat, že až doma v klidu obrazci s deseti šipkami, přípoji a příklopy věnuji tolik času, až jeho významu porozumím. A nebát se ho. Na příští hodinu nemít strach, dokud neskončí zkoušení.

Chtělo se mi spát a Ploužilův hlas ke mně doléhal někde z dálky.

„Na základě jednoduššího příkladu přejdeme teď k složitějšímu.“ stíral obrazec z tabule.

Usínala jsem.

únor 1970

8 Jak mluví vypravěč a jak postavy

Tabulka 1 Porovnání jazykového vyjádření vypravěče s postavami

	vypravěč	dialog
Diftong <i>ej</i>	0	8
Vynechání <i>k</i>	0	6
Vynechání <i>j</i>	0	7
Protetické <i>v</i>	0	2

Na základě námi edičně upravených textů jsem se zaměřila na frekvenci užívání jednotlivých tvarosloví a hláskosloví Marie Stryjové právě ve třech povídkách ze souboru *Kroupy*. Jednotlivé povídky jsem tedy prozkoumala a zapracovala do tabulky, jakých slovních tvarů využívá u vypravěče a v promluvách postav. Tabulka obsahuje pouze sekvenčnost a doprovodný text pak doprovází tabulku.

8. 1 Diftong *ej*

Podrobila jsem jednotlivé povídky průzkumu frekvence diftongu *ej* a zajímavým zjištěním bylo, že nejméně tohoto útvaru obsahuje povídka *Obrazec*, kde autorka diftong užila pouze dvakrát a to v případě promluvy adolescenta. Použila je ve slově *žádněj* a *zelenej*. Autorka zde efektivně využila situačnosti a promluvy adolescenta, kterému přiřazuje jazykový kód obecné češtiny.

Druhou povídkou, kde se objevuje diftong *ej*, je povídka *Tupci*. Opět je zde užit jen v přímé řeči. Vždy jej využije v promluvě mladého učitele Roubíka. Ve třetí povídce *Voda* se objevuje diftong *ej*, ale ani nyní jej autorka neužívá v rovině vypravěče, ale jen v dialozích. Zde jej využila ve slovech *krásnejch*, *neposmívej se* a *celej*.

Z toho vyplývá, že diftong *ej* autorka striktně používá pouze v dialozích a jazyk vypravěče je naproti tomu spisovný.

8. 2 Vynechání *k*

O zkracování slov jsem již mluvila. V textu povídek se nejčastěji objevuje zkrácení slova *když*, které se změnilo v *dyž*. Opět ani jednou nenajdeme toto zkrácení u vypravěče. Tam je striktně dodrženo spisovné *když*. Co je ale důležité, toto zkrácení se objevuje jen v povídce *Voda*. V *Tupcích* a *Obrazci* je i v dialogu použito celého slova *když*.

8. 3 Vynechání j

Podle Marie Stryjové není důležité zapisovat v přímé řeči písmeno *j* tam, kde se ve skutečnosti nevyslovuje. Zapisuje ho tedy pouze u vypravěče. V povídkách se tedy, jako u její předchozí tvorby, objevují v dialogích slova zapsaná *sem, ste, eště, deš*. V některých případech však u dialogu použije i spisovnou nezkrácenou formu. Zajímavostí ale je, že se ani jednou zkrácení neobjevuje v povídce *Obrazec*, kdežto v *Tupcích* a *Vodě* ano.

8. 4 Protetické v a vynechání písmene v

Protetické *v* se v těchto třech povídkách objevuje jen v případě *voči*.

Zajímavostí je, že měla možnost podobně jako v předchozí tvorbě vynechat písmeno *v* i ve slovech jako je *vždyť, však, všechno* nebo *vždycky*. Důvod, proč jej nevyužila, je však těžko vysvětlitelný a můžeme se jen domnívat, že zanechání slova byl autorčin záměr ve své spisovné podobě.

8. 5 Závěr

Z tabulky a doprovodného textu je jasně patrné využití variability mluvnosti pouze u dialogů Marie Stryjové. Byl to její prvotní zájem, aby využila, jak již bylo řečeno situačnosti a také odlišení postav a jejich charakter. V mnou navržené edici tento její autorský styl zachovávám a přikláním se k ediční praxi vydání Stryjové z 90. let, nikoliv k edičnímu postupu Vladimíra Binara.

9 Závěr

Důvodem, proč jsem si tuto autorku vybrala, bylo to, že pocházela z regionu Broumovska, který je mi velice blízký, a jsem tedy schopna se vcítit do autorčiných představ, prostředí a především jazykového stylu.

Práce byla rozdělena na tři části. První část byla zaměřena především na život Marie Styjové Lowensteinové a Volyňskou oblast. Tyto dvě první kapitoly spolu velice úzce souvisí právě díky původu spisovatelky. Volyň na ní měla totiž veliký dopad, jak v osobním životě, tak v její tvorbě. Považuji za nutné tyto dvě skutečnosti postavit v těsné blízkosti vedle sebe, aby si čtenář uvědomil, kam autorka svými texty směřuje.

Druhá část je z velké míry věnovaná jedné krátké kapitole o stylu psaní Marie Styjové, kde jsou uvedeny základní faktory, kterými se autorka při své tvorbě řídila. Do této části pak také spadá kapitola o již vydaných knihách Marie Stryjové s detailnějšími rozbory především významové stránky textů. V nichž se potvrzuje právě souvislost prvních dvou kapitol této bakalářské práce. Je zde viditelná především práce autorky se syntaxí, tvaroslovím a hláskoslovím. Spadá sem ještě také kapitola o autorce a jejím povědomí v dnešním literárním světě zobrazené v podobě novinových a časopiseckých článků věnované právě jejímu životu a tvorbě. Je nutné konstatovat, že mnoho autorů se často nechává stáhnout od její tvorby k životnímu osudu a tím opomíjí její jazykovou specifičnost.

Třetí část je tou nejdůležitější v celé této bakalářské práci a je jí věnována kapitola o jazykové práci spisovatelky a edičním úpravám nevydaného textu. Na základě platných jazykových norem a pravidel jsem upravila autorčiny strojopisy a připravila je s doprovodným komentářem k případné edici. Jak již bylo zmíněno v úvodu, znamenalo by to ucelení její již vydané tvorby. V těchto dvou kapitolách jsem se tedy zabývala autorčinou prací z pohledu uchopení obecné češtiny a práce s dialekty. Jednotlivá specifická slova jsem se snažila správně uchopit a za pomoci autorčiny eseje z pozůstalosti, platných mluvnických příruček definovat pravidla, jimiž se řídila. Vše je tedy založeno na především praktické ukázce práce se slovy a textem jako s celkem, který přináší, ač se zdá v banální dějové linii významový kontext a uchopení času v prostoru. U jazyka Marie Stryjové je, jak bylo již několikrát zdůrazňováno, především tou nejdůležitější částí hra s tvaroslovím, hláskami a se synonymy. Záměrné použití jednotlivých slov, kdy se od nich odvíjí právě významová stránka celého textu.

Také je důležité poznamenat, že autorka je jednou z osobností, kterým se stále ještě pořád nevěnuje dostatečná pozornost čtenářská i literárně vědná. Marie Stryjová je neustále opomíjenou autorkou, ale její tvorba přinesla české literární kultuře důležitý aspekt k pochopení rozpolcenosti individuality a využití autobiografie v tvorbě.

V rozboru jazykové roviny autorčíných textu jsme se tedy zaměřili na zvláštnosti vztahující se především k regionu Broumova, protože po druhé světové válce bylo velice rozmanité na dialekty. Je to další z typických rysů Marie Stryjové, snažila se tuto pestrost mluveného jazyka zachytit v psané podobě.

10 Resumé

The reason why I have chosen this author is that she came from the region of Broumov, which is very close to me. I am able to empathize with the author's ideas, the environment and especially the language style.

The work was divided into three parts. The first part was focused on the life of Marie Stryja Lowenstein and Volyn region. These first two chapters are together very closely related because of the origin of the writer.

The second part is largely devoted a short chapter on writing style Marie Stryja, which are the basic factors where the author's work followed. To this part of the chapter, it also falls on already published books Marie Stryja with more detailed analyzes primarily semantic aspect of texts in which just confirms the continuity of the first two chapters of this thesis. There is visible mainly work of the author with syntax, morphology and phonetics. This includes even a chapter about the author and her awareness in today's literary world depicted in the form of newspaper and magazine articles dedicated just to her life and work.

The third part is the most important in all The Bachelor's work and is dedicated to her chapter on language work of the writer and editorial changes unpublished text. On the basis of valid linguistic norms and rules, I modified the author's typescripts and prepared with an accompanying commentary on any edition. As mentioned in the introduction, it would mean the completion of her previously issued production. In these two chapters, I have therefore dealt with the author's work from the perspective of the general Czech grasp and work with dialects. Individual specific words, I tried to grasp and correctly using the author's essays from the estate of a valid grammar manuals define the rules which governed. Everything is based primarily on the practical demonstration of work with words and text as a whole that brings, though it seems the banal storyline, semantic context and grasping time in space.

The author's analysis of the language level of the text, we therefore focus on traits related primarily to the region Broumov, because after World War II were very varied on dialects. It is another of the typical features of Marie Stryja that she tried this diversity to capture the spoken language in written form.

11 Seznam dostupných článků týkajících se Marie Stryjové

(seznam je seřazen chronologicky)

KAŠPAR, Josef. *Vzpomínka na rodinu Stryjových*. Broumovské noviny. Broumov, 2011, č. 9, s. 10.

PETIROVÁ, L. M. *Vzpomínka na rodinu Stryjových*. Broumovské noviny. Broumov, 2011, č. 11, s. 15.

MLEJNEK, Josef. *Ojedinělé svědectví Marie Stryjové u 50. let*. Mladá fronta Dnes. Praha, (30. 5.), roč. 20, č. 125, 2009, s. 5. ISSN 1210-1168.

MLEJNEK, Josef. *Úžasný hlas Marie Stryjové*. Mladá fronta Dnes. Praha, 2007 (28.2.), roč. 18, č. 50. ISSN 1210-1168

HRUDKA, Jan. *Broumov připomene literátku*. Mladá fronta Dnes. Královehradecký kraj. Praha, 2007 (12. 3.), roč. 18, č. 60. S. 4. ISSN 1210-1168.

OLIČ, Jiří. *Volyň Marie Stryjové*. Proglas. Revue politika. Praha, 2007, roč. 5 (18), č. 5., s. 35-36. ISSN 1214-0899.

MLEJNEK, Josef. *V krajině kde slunce svítí, ale nehřeje*. Proglas. Revue politika. Praha, prosinec 2007, roč. 5 (18), č. 10. s. 4-7. ISSN 1214-0899.

MEIER, Jan. *Marie Stryjová: Mlč - Kniha se zpožděním, které neubírá*. Náchodský deník. Náchod, roč. 16, č. 59, s. 10.

STRYJOVÁ, Marie. *Mlčíme*. Literární noviny. 2004, roč. 15, č. 25, s. 14. ISSN 1210-0021.

ŘEZ. *Spisovatelka, jež dobrovolně odešla*. Noviny Náchodska. Náchod, 2001, č. 7

LOWENSTEIN, Bedřich. *K životu a dílu Marie Stryjové*. Křesťanská revue. Praha, 1997, roč. 64, č. 8, s. 184-187. ISSN 0023-4613.

MAIER, Jan. *Seminář o Marii Stryjové*. Náš čas. Náchod, 1996, roč. 36, č. 46, s. 2.

RAMBOUSKOVÁ, Šárka. *Marie Stryjová-Lowensteinová spisovatelka*. Broumovský zpravodaj. Broumov, 1994, roč. 8., s. 4.

12. Zdroje

12. 1 Použitá sekundární literatura

CVRČEK, Václav a kol. *Mluvnice současné češtiny. Jak se píše a mluví I.* Praha: Karolinum, 2010 ISBN 978-80-1743-5

ČECHOVÁ, Marie; KRČMOVÁ, Marie, MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika.* Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4

HAVRÁNEK, Bohuslav; JEDLIČKA Alois. *Česká mluvnice.* Praha: SPN, 1981.

JANOUŠEK, Pavel a kol. *Dějiny české literatury 1954-1989. III 1958-1969.* Praha: Akademia, 2008. ISBN 978-80-200-1583-9.

KOLEKTIV ÚSTAVU PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV. Redakce Havel, Rudolf; Štorek, Břetislav. *Editor a text. Úvod do praktické textologie.* Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-653-3.

MAGINCOVÁ, Dagmar. *Příručka nakladatelského redaktora.* Praha: Pavel Marvart, 2009. ISBN: 978-80-86818-83-2.

MEIER, Jan. *Kapitoly z literárního místopisu: Broumovsko a literatura.* Liberec: Bor, 2003. ISBN 80-902901-6-7.

MORAVCOVÁ, Ilona. *K působení České matice školské v Polsku. Scientific papers of the University of Pardubice. Series C. Faculty of Humanities 7(2001).* Pardubice, 2001.

KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny.* Praha:NLN, 2002. ISBN 80-7106-484-X.

KUBELKOVÁ, Martina. *Běžná mluva nejstarší a nejmladší generace v Hradci Králové.* Diplomová práce. Brno, 2008, Masarykova Univerzita, Fakulta filosofická. Vedoucí práce PhDr. Stanislava Kloferová, CSc., PhDr. Milena Šípková, CSc.

SNYDER, Tymhoty. *Krvavé země.* Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-254-9.

STEJSKAL, Alexandr. *Volyňští Češi na Broumovsku. Zvláštní vydání Broumovských novin.* Broumov: Tiskárny BNB, 2012.

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů III. (1945-1948) reedice pro elektronické vydání.* Brno: Masarykova univerzita, 2000.

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů II. (1914-1945). reedice pro elektronické vydání.* Brno: Masarykova univerzita, Brno, 1998.

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů I. (1868-1945). reedice pro elektronické vydání.* Brno: Masarykova univerzita, Brno, 1997.

VOTAVOVÁ, Ivana. *Literární místopis Náchodska.* Náchod, 1999. ISBN 80-238-4988-3

VONDRÁČEK Jan. *A smrt byla na dosah anebo volyňské Češky na frontě 2. Světové války.* Praha: Netopejr, 2009. ISBN 978-80-87044-32-2.

Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *Korespondence. strojop. dopis Marii Stryjové Státního nakladatelství dětské knihy. Praha, 5. 12. 1961.*

Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *Korespondence strojop. dopis Marii Stryjové Zemědělské noviny. Praha, 11. 12. 1965.*

Pozůstalost PNP Marie Stryjové. *Korespondence. strojop. kopie dopisu Státního nakladatelství Svoboda. Praha, 26. 6. 1969.*

12. 2 Primární literatura

STRYJOVÁ, Marie. *Nad rovinou*. Praha: Mladá fronta, 1982.

STRYJOVÁ, Marie. *Pokojk*. Benešov: Eman, 2009. ISBN 978-80-86211-65-7

STRYJOVÁ, Marie. *Mlč*. Benešov: Eman, 2006. ISBN 80-86211-51-7

Pozůstalost M. Stryjové, LA PNP. *K jazyku*. Referát, 2 verze, strojop. s rkp. poznámky úpravami, 10 ll.

Pozůstalost Marie Stryjové, LA PNP. *I dopis Wagnerové* strojop. s rkp. úpravami, 3 ll, příloha..., b. d.

Pozůstalost Marie Stryjové, PNP. *Pavlas ...: „Po medicínské stránce...“*. *Vzpomínka na M. Stryjovou*, strojop. s rkp. úpravami, 2 ll.

Pozůstalost M. Stryjové, LA PNP. *Kroupy*. povídkový fragment, strojop. s rkp. úpravami, 11 ll.

Seznam zkratek

ISBN - International Standard Book Number

PNP - Památník národního písemnictví

ČSR- Československá republika

SSSR - Svaz sovětské socialistické republiky

KSČ - Komunistická strana Československa

Seznam tabulek

Tabulka 1 *Porovnání jazykového vyjádření vypravěče s postavami.....50*

13 Příloha

13. 1 K jazyku

K j a z y k u

Když jsem, jako studentka, často a ráda čítávala " o jazyce uměleckých děl" (tak tehdy zněl termín, mimo jiné byl podobné či tak pojmenován jeden přeložený sborník), zdálo se mi, ačkoli jsem doopravdy věřila, jak se servírovalo, že všichni velcí autoři "používali jazyka svého lidu", jakoby v této pravdě i nepravda byla zároveň namíchaná, když nejrozmanitější a nenapodobitelné jazyky spisovatelů byly pořád ještě jazykem lidu, a naopak, když jazyk lidu byl ještě stále nejrozmanitějšími a neuchopitelnými jazyky jednotlivých umělců. Později jsem pochopila, že tato pravda na realitě neschopně leží.

Vždyť jazyk L.N.Tolstého mi nepřipadal ani životnější, než jazyk Dostojevského, a o co víc "mužický" autor, hlavně ve svých drobných prózách, používal více slov a obrátů prostého venkovana, než "petrohradský fejetonista", který vyšel a obracel se k ruské literatuře a kultuře předchozího období a v jeho slovníku jsou hojně zastoupena "knižní" slova. Také ve velkých románech Tolstého, kde mluví pouze privilegovaná šlechta a spisovatel hovoří jen o ní, je jazyk stejně zářivý a brilantní, nežli ještě jemnější, než jazyk jeho lidových povídek.

Ale přece to byla živá řeč, řeč lidu.

Jenomže přesnější je, lidí. (Třídní, sociální, sociologická, etnografická hlediska m hrají roli.)

Každý autor, stejně jako s v ů j svět, musí stvořit i s v ů j j a z y k . Jeho jazykem je řeč, kterou uslyšel.

Jen on, nikdo jiný. A z bublavého, rozbředlého a frázovitého i nevýrazného obíhajícího jazyka si vybírá slova a výrazy a skládá je v tvar, který jím dostává plný a plný sytého smyslu obsah, ale také i proto, že jeho části, slova a obraty, byly již živé.

Jsou to totiž slova, která jsou na rozháraném a slepém trhu života v největším, nejtrvalejším obratu, nejvíce zatěžkána naléhavou, vášnivou i bezduchou lidskostí (člověčinou). Práce autora nespočívá v tom, najít jazyk někde na nějakém zeměpisném místě či převzít, aspoň do základu, mluvu nějaké společenské vrstvy (to je problém druhotný), ale vyčlenit, vydělit z hluché konverzace, z triviálního jazykového lehtání (nejhojněji, převážně používané), živá slova, a utvořit z nich celou živou jazykovou rovinu. Tato slova najde, pokud jde o geografické místo, všude i nikde, neboť až tam, kde nahmátne intenzitu života, a ta je, až uviděná. Zdá se, jakoby množství nejobecnějších či nejvšeobecnějších slov (nasládlé, útěšné denní fráze od domovnice po ministra, přes novináře) jsou jazykovým smetištěm. A také, přestože dosti intenzivní, mají i útlý život slova žargonu, dialektu a "kulturní" mluvy, neboť nesou jen část bezbrannosti i statečnosti neuhýbajícího, bolavého, nepojištěného, bezhlavého života. V něm vzniká p r o d u k t i v n í p r o u d jazyka.

Narazit aspoň na produktivní jazykový p r a m é n e k, uchopit ho a utvořit z něho rovinu, složenou ze slov z oběhu opravdového života, je to, oč mi jde. Aby, až si je někdo přečte, už si je j e n připomněl, jak je ve vzteku, v napětí či strachu v, používal. Aby nastala iluze ztotožnění. Shodně, jak se říká, s "tvrdostí" života, jsou to slova tvrdá, pevná i rázná. I ulamující se. (Realita se v rádcích má cítit víc.) Slovům "krásným", zvěčným v naší minulé literatuře či užívaným po dnešním

kulturním tisku nedůvěřuju, raději se jím vyhýbám, i když by mi i zdánlivě mohla někde pomoci k eventuelnější hladkosti textu. Přitom, mám-li po ruce dvě synonyma, chopím se spíš syrovějšího, ježatějšího a těžšího slova, snad lidového, než jemnějšího či kultivovanějšího. Tak užívám: skoro místo téměř, pořád a ne stále, zas spíš než znovu, třesu se, klepu se a nechvěju se, častěji haluz, než větev, zejména v II. cyklu.

--- --- ---

Chytit život, je vždy zachytit nějaké prostředí. Předvést, i jazykově, všechny znaky, které je stvářejí a které je oddělují od všech jiných. Nejsme-li s to světu dodat zvláštní chraplavá, zpěvavá i hromující slova a úsloví jistého místa, nevtrhne prostředí, jak má za povinnost, k čtenáři, neudeří ho do jeho zaběhaných myšlenkové-jazykových reflexů svou novotou a zprvu cizotou i vtíravou sveřepestí; prostředí utřené z každodenního bláta i dobře míněnými a čistými ohledy, nezapůsobí.

V cyklu "Mlčíme" se vtáhl ohraničky do textu problém mnohojazyčnosti češtiny našeho dnešního pohraničí. Kdysi, po druhé světové válce, si přední polští jazykovedci, na stránkách jazykového časopisu, kladli otázku, který z dialektů prokáže na znovuzískaných územích největší životnost a převládně. Co bude ³ú ¹nás, či co z kterého dialektu nebo "jazyka" zbude, mě nezajímá, ale ukázat jazykový shluk, chumlanici a posuny, stay, o to jsem mimoděk i přesně usilovala. (Obyvateli místa I. cyklu jsou Slováci, Slezáci, Ostraváci, Maďaři, Zakarpatští Ukrajinci, Poláci, volyňští Češi a lidé z východních Čech.) Když jsem, abych čtenáře příliš nezatežovala, chtěla jednou přepsat delší monolog Zakarpatského Ukrajince (Králikárna)

do hovorové češtiny, postavil se proti mně tak, že jsem kapitulovala.

V cyklu "Mlč, kdo ti pak bude věřit" volyňští Češi "vlastní" výrazy tamějších "vládnoucích jazyků", polštiny a ruštiny (technické, politické, pedagogické, vojenské termíny) i přejímají jejich "životní" výrazivo, to rovněž od svých početnějších sousedů (Ukrajinců). Naproti tomu zde mluví Žid a Ukrajinec "česky". A kromě toho, v řadě situací, v hovoru s Rusem, Polákem či Ukrajincem, kdy se mluví jeho jazykem, tu pouze místy cizími slovy a obraty připomínám, v jakém jazyce se mluví a jak ho Čech ovládá či komolí.

--- --- ---

Ve v y p r a v ě č o v ě ř e č i chci uskutečnit maximální hovorovost. Ovšem v I. cyklu je její rovina "knižnější", vyprávěcí osoba je vytržena z prostředí, je mimo ně, kdežto v II. cyklu je "doma", je jednou z nich. Vypravěč stojí jazykově nad prostředím, užívá slov i spisovných, která by byla, živě zde použitá, cizí a nepřirozená, ale stojí nad ním jen mírně, náhle, na místech expresivnějších, vpadne, i jakoby zapadne, do prostředí tím, že užije i jeho slov. Tak tu vedle letadla bude i eroplán, hřbitov i krochov, pohřeb i funus, pánev i patelna. Dále, podle stupně hovorovosti nebo podle zabarvenosti místa textu, používám buď důsledně nebo občas hovorových slov (mlíko, chlív, radši, přeci, večír, zahlídl, lízt, navlíkl) a hovorových tvarů a koncovek (Např.: nemůžu; u sloves v l.os.č.j.př.č. koncovky u: směju se, hřeju, oznamuju; u sloves v l.os.mn.č.př.č. koncovky m místo me: jdem, chcem, vzpomenem).

Svérázem prostředí je ovšem obtěžkama hlavně p ř í m á ř e č . Tady má vyznít, při zachování míry a uměřenosti a při

respektování obecné srozumitelnosti autentická mluvenost (dialektismy i jedinečnost jazykové směšeniny).

Vážila jsem, měřila a rozhodla se takto:

I. Z východočeského dialektu (v I. cyklu) ponechávám jen několik málo jazykových znaků, pro jeho nositele neodmyslitelných, např.: u místo y (čloušek, políuka, šeucoval, ušecko) a slov (coák, šak, porád (t), onedá, tadyk, hnedky, apod.

II. Problém fonetického zápisu slova. Vzato absolutně, je hovořený jazyk "pravdivý" až, když je zapsán tak, jak zní. V každém, částečném či více tradičním či jiném přepisu je "znásilňován". Avšak, přiznávám pí A. Wagnerové a p. K. Hausenblasovi pravdu, že snaha o důsledný fonetický zápis slova zatěžuje jednak čtenářovo oko a jednak nepřispívá k jeho obsahovému zvýraznění či prohloubení. Navíc, domnívám se, (i ve smyslu výkladu shora), že uchování ž i v o s t i jazyka znamená jeho vytvoření, nespočívá tedy jen v tomto zápisu. Ustoupila jsem tedy od přílišného, a v jednotlivých povídkách nestejně daleko jdoucího fonetického zápisu (jak jsem ho v různých dobách spontánně zkoušela a nahmatávala jeho, pokaždé jinou, hranici), např. od asimilace, a pozůstávám u několika typických znaků mluveného slova, kterými se mluvená od psané řeči vskutku odlišuje, a bez nichž bych se nechtěla obejít.

a/ Vynechávám j v přít. čase sl. býti: Píšu důsledně místo jsem, jsi, jsme, sem, seš, sme atd, neboť jeho zachovávání je v mém oku při otevřeném uchu naprosto nepřírozené. Dnes, kromě učitelů a pseudointeligentů, snažících se (zvláště ti druzí) spisovnou výslovností "dokázat" úroveň své vzdělanosti, j v čechách v tomto případě už nikdo nepoužívá. A již buditelé cítili jeho přebytečnost. Podobné píšu du, deš, dem, místo jdu, jdeš, jdem, vyskytují se řidčeji.

b/ Foneticky zapisují pravidelně těchto několik slov, a takto:

vždyť-dyť jestli-(j)esli když-dyž kdyby-dyby
ještě -eště vždycky -dycky

pořád-porád, porát, pořát (podle osob a okolností).

III. V přímé řeči, a to podle osoby, která ho vyslovuje či podle zabarvenosti textu, používám několika tvarů jednoho výrazu.

Např. nikdy-nikdá tühle-tudle tenhle-tenhleten-
-tedleten i tendleten dneska-neska
kopejku-kopějku

IV. Mluví-li Rus, Polák nebo Ukrajinec, ponechávám český zápis jeho mateřské řeči v řeči hovorové, avšak bez typických znaků české hovorové výslovnosti. Např. nepoužívám tvarů: sem, dyby. Ale jen: řek jsem, nemoh jsem, aby jeho mluva nečpěla spisovností, ale aby bylo zároveň vidět, že jde o jinou hovorovost.

V. Vlivem polštiny a ruštiny (snad) používá volyňská čeština delšího tvaru v dativu os. zájmen. Mně, řídce mi.

VI. Tímtož vlivem (snad) používá volyňská čeština u sloves 1. os. mn. č. př. č. častěji koncovku me než m. : jdeme, chceme, jedeme, řídčeji, jdem, chcem, jedem.

Vím, samozřejmě, že svévolné odbíhání od spisovné normy může znamenat jen provokaci proti ní, a může být pro autora stejně tak slepou uličkou, jako její přílišné respektování.

Věc je v míře.

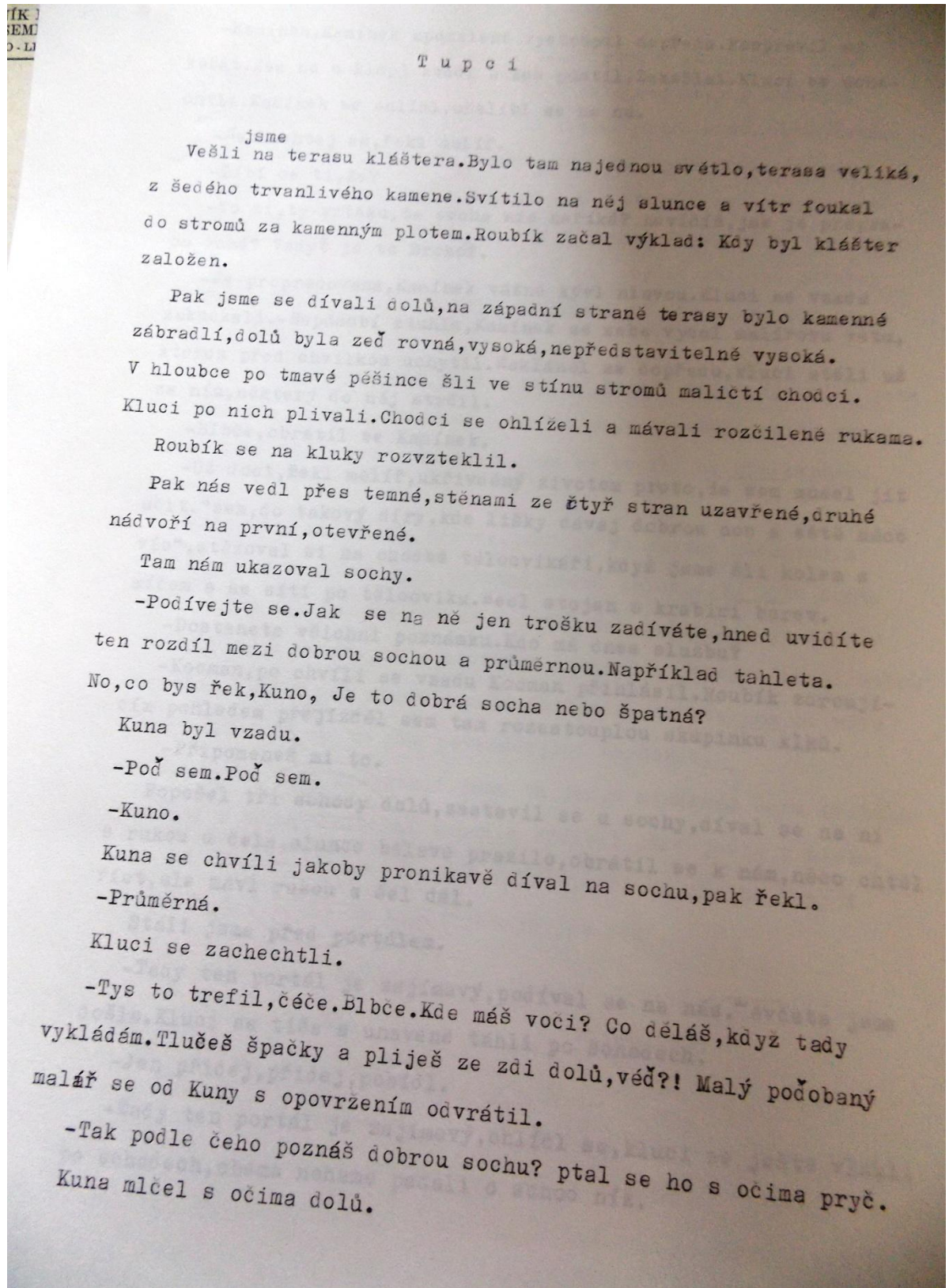
V celém tomto výkladu jsem chtěla jen říct (ne tedy říci), že jsem vědomě psala ve smyslu "dvakrát měř a jednou řež", a pokud jsem nenařezala samá patřičně rovná polínka, aby se z nich dala urovnat úhledná hromada a přece jen mi trčí jedno polínko tu a jedno tam, je to tím, že nemám, nebo že ještě nemám s v ů j dobrý metr.

Marie Stryžová

V Praze, 11 května 1969.

13. 2 Kroupy

13. 2. 1 Tupci

-Kamínku.Kamínek zpomaleně vystoupil dopředu.Popravil si kabát.Zas ho u klopů zvedl a zas pustil.Zakašlal.Kluci se uchechtli.Kamínek se ohlídl,ušklíbl se na ně.

-Nechchtej se,řekl malíř.

-Líbí se ti,že?

-To ti,ty vrtáku,ta socha nic neříká? nevidíš,jak je propracovaná? Vždyť je to Brokof.

-Je propracovaná,Kamínek vážně kývl hlavou.Kluci se vzadu zakuckali.-Nepůsobí ztuhle,Kamínek ze sebe vydal malířovu větu, kterou před chvilkou uchytil.Nakláněl se dopředu,kluci stáli už za ním,některý do něj strčil.

-Blbče,obrátil se Kamínek.

-Už dost,žekl malíř,ukřivdéný životem proto,že sem musel jít učit."sem,do takový díry,kde lišky dávaj dobrou noc a eště něco víc",stěžoval si na chodbě tělocvikáři,když jsme šli kolem s míčem a se sítí po tělocviku.Nesl stojan a krabici barev.

-Dostanete všichni poznámku.Kdo má dnes službu?

-Kocman,po chvíli se vzadu Kocman přihlásil.Roubík zarcujícím pohledem přejížděl sem tam rozestouplou skupinku klků.

-Připomeneš mi to.

Popošel tři schody dolů,zastavil se u sochy,díval se na ni s rukou u čela,slunce bělavě pražilo,obrátil se k nám,něco chtěl říct,ale mávl rukou a šel dál.

Stáli jsme před portálem.

-Tady ten portál je zajímavý,podíval se na nás. "ěvcata jsme došla.Kluci se tiše a unaveně táhli po schodech.

-Jen přidej,přidej,pobídl.

-Tady ten portál je zajímavý,ohlídl se,kluci se ještě vlekli po schodech,oběma nohama padali o schod níž.

3

-Vám taky něco vykládat. Vy tupci, pohled mu sklouzl z nadklukovských hlav před jejich nahé chlupaté nohy v krátkých kalhotkách na schody a zůstal na kameni mrtve stát. -Tebe, Kamínku, tak trefit do zadnice. Brokem. Kamínek spadl oběma nohama z posledního schodu na kamennou zem a přilípl se skormoucené ke zdi. -Pak bys tancoval tři dny v jednom kuse, ani by ses nezastavil. Eště by ti tam měli přidat sůl aby ti zadnice pořádně svrběla. Potom by ses po čtyřech plazil na středisko, aby ti ho tam vytáhli.

Roubík pak vykládal, jaký a čím je portál zajímavý, vešli jsme do kostela. Jaká je to klenba, vlnila se. A nástěnná malba, dávali jsme hned hlavy nad sebe, hned jsme se točili za ním - kapeřdu, dozadu.

-Všimněte si, ať vám neujde, jaká je to klenba náocherná. A malba stará a pravá. Byla, bohužel, hodně zničená, to bylo znát. -Ale i tam, kde jí jen trochu uchoval čas, každý, kdo je i málo vnímavý, hned uvidí, jak v prostých liniích a jemných nevtíravých barvách z ní k nám mluví kouzlo fantasmie, jak všechno se vším tvoří celek. Dýchá na nás povznášející harmonie.

Neviděli jsme nic. Stáli jsme tu jen, v studeném šeru kostela, zrození a nenapravitelní tupci. A bydleli jsme ještě v místě, kde, jak tvrdil tenkrát Roubík tělocvikáři na chodbě, "by i Goethe zašel, kdyby tu musel pobejt jen rok".

říjen 1969

13. 2. 2 Obrazec

MÁTNI
PÍŠI
LA-DC

O b r a z e c

Ploužil vykládal novou látku. Chodil po třídě. Vzádu, vepředu, uprostřed mezi stoly jeho bezbarvý, věcný hlas vysvětloval, co se odehrávalo v nádobě.

Měl ji nakreslenou na tabuli. Vypadala jako nějaký prapodivný chlopňovitý obrazec. Něco z ní vypouštěl a zas do ní vměstňoval a čísla na konci šipek označoval nový stav, změny.

-Abychom si to ve ~~xx~~ stručnosti zopakovali, řekl po půlhodinovém výkladu, ťukal pěstí do stolků, do stěny, tam to nebylo slyšet, dávala jsem pozor, abych opsala správná čísla.

Ploužil se vrátil k tabuli, rukou se opřel o prázdný stolek a druhou ukazoval na poslední číslo.

Chtělo se mi spát.

Pohnula jsem se, abych se probudila.

Kamínek měl hlavu v dlaních. Před hodinou se chlubil, že se nevyspal, vůbec, protože do tří do rána byli v Edenu. Šli spát až někdy v pět. Nabalili si tam zenský.

-Nekecej, neobdivoval se mu Moll. Dyť tam zavíraj v jednu, kamarádicku. Na to ti žádnej neskočí.

-Si trhni nohou, papěro, Kamínek měl ruce v kapsách a kopal nohou do židle. -S tebou asi vodtamtud vyběhli, ze nevíš, ze už půl roku v neděli zavíraj ve dvě. A pro zvlášť slušnou společnost...

-Nádivo, zvlášť... Moll vyhodil ruku z kapsy nahoru, zimou mu zacukala ramena.

Vešel do dveří Kuna s tenkou aktovkou pod pazdří.

-Ten je zelenej, prohnul se smíchy Moll.

-Tady máš důkazy, ty ochechule liliputánská, Kamínek šel ke Kunovi. Kuna byl bílý a fialový.

Šeptali si něco a chřeptali se, Kamínek se díval po třídě, jestli si ho všímáme.

Po okně tekly šedivé dlouhé kapky. Smutné. Pršelo. Byla druhá hodina v pondělí.

Ploužil šel kolem řady u dveří.

-Kuno, díval se na Kunu.

Kuna měl oči zavřené, dřímал.

Ploužil se naklonil nad jeho sešitem.

-Jak to, že nemáte ještě ani řádek?

Kuna vstával.

Ploužil šel od jeho lavice dopředu.

Kuna se ušklíbl do třídy.

Habětín ryl nožem do lavice.

-Habětíne, čím se to zabýváte?

-Sím, Habětín se překvapením nadzvedával na židli.

-Čí to má být portrét?

-Dejte mi ten nůž.

Habětín se usmíval.

-Dejte mi ten nůž, připomenul Ploužil.

Habětín ho pomaloučku otřel. Zavřel. A podal mu ho.

-To si neuvědomujete, že ničíte společenský majetek?

Habětín jezdil nehtem po okraji stolku, díval se dolů.

Ploužil měl podlouhlý obličej, bílý, a tmavěmodré nehybné oči, na konci bělma začervenalé.

-Vaše třída, rozhlízel se po nás, pokud jde o zájem o jednotlivé předměty, je nejhorší z ústavu. S výjimkou snad támhle děvčat, kývl hlavou k oknu, která si už vybrala literaturu, se nikdo nic nezajímá.

3

-V septámě by měl každý student už vědět, co bude ontít dělat, oči mu zneklidněly, ale byly pořád nehybné, jen se mu trochu povykulily.

-Když někdo v sedmnácti osmnácti letech nejeví o nic vážného zájem, přešel kolem tabule, na naši stranu, mohl by se jednou v životě na sebe mrzet. Že ztrácel nejlepší čas. Pak už to nikdy nedohoní. Jenže potom už je obvykle pozdě. Na to bych vás chtel upozornit.

-Každý musíte počítat s tím, že společnost nečeká na lajdáky a váží si poctivé práce, říkal vzadu.

Jeho slova vznikala jakoby jen pro mě. (I když ještě jednou poznamenal, že nejsou adresována nám děvčatům.) Kdybych se přinutila ho poslouchat, nemusela bych si pokaždé slibovat, že až doma v klidu obrazci s deseti šipkami, přípojím a příklopy věnuji tolik času, až mu porozumím. A bát se ho. A na příští hodinu mít strach, dokud neskončí zkoušení.

Chtělo se mi strašně spát.

-Na základě pochopení jednoduššího příkladu přejdeme teď k složitějšímu, Ploužil stíral obrazec z tabule.

Usínala jsem.

únor 1970

13. 2. 3 Voda

ÁTNI
PÍSI
A - DO

V o d a

Ležely jsme u rybníka. Béla pod černými brýlemi zavřela oči, při-
padalo mi, že se jen opaluje.

Služe pálilo, otočila jsem se ze zad na břicho, rozhlížela jsem
se kolem. Ležely jsme za rákosím, bylo bujné, za rybníkem stály stro-
my jeden kus od druhého. Daleko v poli za zeleným trávníkem se
zvedaly dva nové činzáky.

Běliny nohy byly ke kolenům tenké, potom hned silné, při chůzi
se jí stehna třásla a kůže krabatila.

Styděla jsem se, že mám silné nohy, silné už odzdola a jsem
ramenatá.

-Na co myslíš? zeptala se Béla oblicejem vzhůru.

Nemyslela jsem na nic. Jen mi bylo z horka tupé, až se mi dělalo
mdlo.

-A ty? vrátila jsem jí otázku.

-Na něj. Pochopitelně.

-To na něj myslíš pořád? ušklibovala jsem se.

-Samozřejmě.

-Furt stejně nebo pokaždý jinak?

-Prostě si ho vybavuju. Představuju si ho.

-To ho vidíš celýho? "ebo ^{jeho} vlasů? Či nos?

-Jen se, léničko, neposmívej. Však vono tě to taky jednou
chytne. Pak si to povíme.

Mihl se mi Ctibor. Lesklé husté vlasy stojící nad vysokým
čelem. Rychlá chůze, vzpřímený. Rychlá slova, překotná. Přitom samá
břitká a v složitých, elegantně vykroužených větách, Vždycky
dokončených. Ctibor. Z celého gymnasia nejnadanější. Nejbystřejší

ze všech lidí, které znám. Nikoho s ním není možno srovnat, je podobný jen sám sobě. A - nedotknutelný. Když ho potkám, případem sáh pak povznesená. Spadne ze mě moje jakoby polospalá rozložitá a bolavá tíha. Jsem potom třeba dva dny nekam napřiměná, radostnější. Chce se mi učit se, jen a jen se dovídat nové věci, nekonečně mnoho nového, číst, číst ještě víc, než čtu, ale ne jako to dělám já, nassávavě a rozechvěle. Vytahovat z knih myšlenky jasné a přesně, používat je. Vyslovovat vzácná slova stránek, vyslovovat je nanlas, běžně, žít v i d i t e l n ě v jejich vznešeném světě. "enechat je do sebe padat, či zapadat.

-Nebo myslíš, že ne?

-Co? uslyšela jsem Bělu.

-Myslíš, že se nezamiluješ?

-"e, prohlásila jsem s trudnomyslnou urputností.

-Pro mě nic takového neexistuje, dotvrdila jsem.

-Láska dovede všechno zkrášlit, pronášela na ni Běla chválu.

Všechno je pak docela jiný. "yž ráno vstáváš. "yž deš do školy. Celej svět je pro tebe prostě hezcí.

Přitom Běla chodí tak, jak chodila. Učí se, jak se učila, zcela nic na ní není vidět. Jak může pak být všechno jiné? A ona jiná? Když je všechno po starém.

-Dyž se tě dotýká, je ti, jakobys předtím necítila, ze seš.

Ucítila jsem své ošklivé, kostnaté a silné tělo. "enáviděla jsem je. Sebe. Uviděla jsem Jana. "apůl vlnité kaštanové vlasy, široký a trochu měkký nos a u něj pihy, strašně známé, uviděla jsem je úplně zblízka, bodl mě jeho přítomný obličej. Jan mě tiskl, tiskl mě k sobě celou, hlavně ramena, až je zdámal. Škublo mi v lopatkách.

-Což děláte,dyž ste spolu? zeptala jsem se Běly.

-Normálně.Bavíme se.Pak se líbáme.

-Na co myslíš,dyž tě líbá?

-To jednoduše nemyslíš na nic.Jen na něj.

-“a něj? usmívala jsem se.

-Ty seš,Léňo,nevěřící Tomáš.

-Ale ani nevíš,jakejch krásnejch věcí se v životě zříkáš,
dodala a povzdechla .

-Myslíš,že ti k životu stačí jen práce?

Kývla jsem rezolutně hlavou.

-A nesoudíš,že láska v člověku dovede vzbudit ještě větší
chuť do práce?Já dyž se třeba učím,myslím na něj.Že bude mít
radost z mého úspěchu.To tě popohání.

Běla se učí pořád dobře.Celé gymnasium je nejlepší žákyní
ve třídě.Vždycky všechno uměla a umí.

-Mně by to rušilo.Já bych pak vůbec nic nemohla dělat,seděla
jsem,opírala jsem se jednou rukou o slenlou trávu.

-Ty seš divná.†rostě s t o ještě nepoznala.

-To bych už pak nebyla já.

-Jak to? nepochopila.Stále lezela na zádech.Sundala si brýle,
vytřela si kolem očí pot,zase si je nasadila,opravila je a ruku,
úplně klidnou,položila vedle boku.

No,dybych někoho milovala,rozneslo by mě to na kusy.

Rozeběhla jsem se k rybníku.

Vstoupila jsem do vody.Připadala mi studená.Ušla jsem v ní
kousek od břehu,studila pořád a byla špinavá.Ležely na ní dávno
se stromů spadlé,namočené a nabobtnalé klacky,a na kusy
rozmáčená stébla rákosí

Nechtělo se mi se celá ponořit do špinavé vody,plavala jsem
moc špatně,tam doprostřed,kde je čistá,bych stejně nedoplavala.

Najednou se mi zazdalo, ze kdyz to teč zkusim, zezrakem mi to půjde. Namočila jsem se i s vlasy. Udělala jsem několik temp a klesala dolů. "ahmatala jsem honem nohou dno a pomalu jsem šla ke břehu. Voda zůstávala níž a níž, nalepily se na mé kousky slámy. Viděla jsem svoje prsa, veliká, břicho bylo pod mokkými plavkami vystouplé a stehna silná.

listopad 1969